rum quod Hugo docet, ſi hoc minimum laudatur multo fortius, & majora laudari, ad eum modum quo parva improperantur in illa ſententia Judicis *a: Eſurivi & non dediſtis mihi manducare*, &c. Quidquid ſit de hac ſententia, non cenſetur minimum quid opus illud religionis, præſertim ſi comprehendat reliquum cultum DEI, quod in juramento, ut vocant, fidelitatis, ac in abrenuntiatione in Baptiſmo facta continetur, prout ferè ceteri enarratores volunt.

a Matth. 25. 35. 37.

Addit Folengius vota quæ nuncupantur à religioſis DEO.

De generali Chriſtianorum quaſi juramento, quo ſe obligant Chriſto, velutique jurant & ſtatuunt cuſtodire *judicia juſtitiæ illius b*, deque laude ac gaudio ſic jurantium, & confuſione pœnaque nolentium jurare: extat Eſaiæ *c*, egregium teſtimonium; *Ecce ſervi mei laudabunt præ exultatione cordis*, &c. *vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione ſpiritus ululabitis; & dimittetis nomen veſtrum in juramentum electis meis* (ut imprecari volens dicat, ſic te vel me perdat DEUS, ut Judæos; vel, ut dicamur Judæi aut Iſraelitæ ſecundùm ſpiritum, & populus DEI) *& interficiet te Dominus Deus, & ſervos ſuos vocabit in nomine alto* (ut vocentur Chriſtiani) *in quo qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in DEO, Amen*, (qui baptizatus eſt, benedicetur in DEO vero, quod LXX. vertunt *benedicent Deum verum*, εὐλογήσουσι τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν) *& qui jurat in terra, jurabit in DEO, Amen*, (ὀμεῖται τὸν Θεὸν ἀληθινὸν, *juravit DEUM verum*; ubi etiam apparet nullam eſſe differentiam inter jurare Deo, Deum, in Deo vel in Deum, ut priùs monui) *quia oblivioni traditæ anguſtiæ priores*, &c. Subdit Propheta deſcriptionem ingentis gaudii in populo illo ſic jurante, & Deum verum videlicet tali ritu, qui cetera comprehendat, colente.

Chriſtianorum generale quaſi juramentũ quo ſe obligant Chriſto.

b Pſ. 118. 106.

c c. 65. 14. 15. 16.

Jurare Deo, Deum, in Deo, in Deum idem.

Hilarius *d*, tractans eum locum; anne ambigitur, inquit, quis juretur à Chriſtianis? quis benedicatur? per quem nomen Chriſtianorum benedictum ſit? omne os credentium te Chriſte, DEUM loquitur; omnium credentium fides te Deum jurat, Deum verum eſſe confitens, Deum verum eſſe prædicans. Quare *jurare in Deo* ſive Chriſto non eſt ſolùm vocare rei alicujus affirmatæ C teſtem, ſed ei ſe devovere, & quod ſolent milites, fidelitatis ei Sacramentum offerre, militiam Chriſtianam profiteri, inter Chriſtianos cenſeri, & Chriſtianè vivere. In hoc ſenſu juramentum ſumſit ipſemet David & verbis antea indicatis *e*: *Juravi & ſtatui cuſtodire judicia juſtitiæ tuæ*: & iſtis aliis *f*, *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob*. Idem valet alter Eſaiæ *g*, locus; *In illa die erunt quinque civitates* (plurimæ) *in terra Ægypti* (ibi ubi tot quondam etiam monachi, & alibi per univerſum mundum tot Chriſtiani) *loquentes lingua Chanaan* (lingua ſacræ Scripturæ, doctrina quam tradiderunt diſcipuli Chriſti qui erant Judæi) *& jurantes per Dominum exercituum; civitas Solis vocabitur una* (divini Solis lumine illuſtrata.) Ex eodem Propheta *h*, ſimilis adhuc ſententia; *In memetipſo juravi* (DEUS loquitur) *egredietur de ore meo juſtitiæ verbum* (evangelicum quod juſtificat) *& non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu*, & *jurabit omnis lingua* &c. *in Domino juſtificabitur & laudabitur omne ſemen Iſrael*. LXX. habent quidem ὀμεῖται πᾶσα γλῶσσα; ſed videtur Paulus *i*, ad eum alludens locum *jurandi* verbum per confitendi expoſuiſſe. In epiſtola verò ad Romanos Græcè additur *cæleſtium & terreſtrium & infernorum*.

d 5 de Trin.

Jurare in Deo ſive Chriſto, pro ei ſe devovere, & aliæ expoſitiones.

e Pſ. 118. 106.
f Pſ. 131. 2.
g c. 19. 18.

h c. 45. 23. 24. 26.

i Rom. 14. 11.
Phil. 2. 10. 11.

Γέγραπται γάρ, ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν D γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. *Scriptum eſt enim, vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur* (flectet nempe ſe) *omne genu*) *cæleſtium & terreſtrium & infernorum*] tum ſubditur καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ, *& omnis lingua confitebitur DEO*. Videntur ex epiſtola ad Philippenſes illuc tranſlata vocabula *terreſtrium, cæleſtium & infernorum*. Quamquam loquatur Apoſtolus priore præſertim epiſtola de judicio generali, quando cuncti boni, mali angeli, homines veluti genu flexo adorabunt eum, confitebuntur illius divinitatem, ſententiam ejuſdem excipient; & *laus erit unicuique ab ipſo k*, qui merebitur illam.

k 1. Cor. 4. 5.

Hæc igitur omnia quæ dixi, per juramentum *in Deo*, licet hic intelligere: quamvis non propter vim phraſis Hebrææ, qua, ut multis exemplis docui, non plus importatur jurare *in Deum*, quàm *per Deum*, etiamſi Latina Adicendi forma majorem fortaſſis habeat emphaſin, nempe *jurare in DEUM, ejuſque verba*. Derivantes aliqui nomen illud DEI אלוה *eloha*, vel אלהים *elohim*, ab אלה *alah*, quod eſt *jurare*, ſive affirmando, ſive execrando, colligunt in omni juramento nomen DEI aliquo modo includi.

In omni juramento nomen DEI aliquo modo includi.

Quia obſtructum eſt os loquentium iniqua.) Hieronymus, *Obſtruetur os loquentium mendacium*. Hoc ſignificat שקר *ſceker*, tempus autem pro tempore ſæpè ponitur. Chaldaicè tribuitur DEO (*quoniam præfocabit os eorum qui loquuntur mendacium*,) quod Nebienſis tamen interpretatur, *claudentur ora*, &c. *Muta fient labia l doloſa; impii in tenebris conticeſcent m*, coram Judice Chriſto, qui ut ovis *coram tondente ſe obmutuit* n, *ita ut miraretur præſes vehementer* o, *veſtem non habens nuptialem* obmuteſcet *p*; *omnis iniquitas oppilabit os ſuum q*. Rectè omnino qui abuſus eſt officio linguæ oriſque, non *ponendo ori cuſtodiam, & oſtium circumſtantiæ labiis*, neque *cuſtodiendo vias ne delinqueret in lingua* r, *camo* B *frænoque* conſtringitur *ſ*, *obſtruitur illi os*, & fauces præfocantur. Accuſatores etiam juſtorum, diaboli projicientur, ne in judicio accuſent Sanctos *t*: improbi verò nihil pro ſe reſpondere poterunt. Sed & hoc ipſo tempore *benefacientes obmuteſcere faciunt imprudentum hominum ignorantiam*, qui detrahebant de illis *tamquam de malefactoribus u*: facit is etiam qui *in omnibus ſeipſum præbet exemplum bonorum operum, ut is qui ex adverſo eſt vereatur, nihil habens malum dicere de illo x*. In inferno nihilominus Deum reprobi ſemper *blaſphemabunt, commanducando linguas ſuas, præ doloribus, & vulneribus ſuis numquam agendo pœnitentiam y*.

Tẽpus pro tempore poſitũ ſæpè.

l Pſ. 30. 19.
m 1. Reg. 2. 9.
n Eſa. 53. 7.
o Matt. 27. 14.
p c. 22. 12.
q Pſ. 106. 42.
r Pſ. 38. 2.
Pſ. 140. 3.
ſ Pſ. 31. 9.
t Apoc. 12.

u 1. Pet. 2. 12. 15.
x Tit. 2. 7. 8.
y Apoc. 16. 10. 11.

PSALMUS
SEXAGESIMUS TERTIUS.

In finem.

1 Pſalmus David.

2 EXaudi DEUS orationem meam quum deprecor: à timore inimici eripe animam meam.
3 Protexiſti me à conventu malignantium: à multitudine operantium iniquitatem.
4 Quia exacuerunt ut gladium linguas ſuas: intenderunt arcum rem amaram, 5 ut ſagittent in occultis immaculatum.
6 Subitò ſagittabunt eum, & non timebunt: firmaverunt ſibi ſermonem nequam.
Narraverunt ut abſconderent laqueos: dixerunt: Quis videbit eos?
7 Scrutati ſunt iniquitates: defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.
Accedet homo ad cor altum, 8 Et exaltabitur DEUS.
Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum:
9 & infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum:
Conturbati ſunt omnes qui videbant eos:
10 & timuit omnis homo.
Et annuntiaverunt opera DEI: & facta ejus intellexerunt.
11 Lætabitur juſtus in Domino, & ſperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Titulus & Argumentum.

In finem.

Verſ. 1.) Pſalmus David.

DE titulo nihil eſt quod dicatur, tam ſimplex eſt & communis. Quo magis Hilar. & Caſſiod. ſpiritualem notant hunc habendum pſalmum Græcor. etiam canon eſt, Pſalmos qui nihil novum habeant in titulo, ſimile præcedenti continere argumentum.

Cur magis ſpiritualis habendus hic Pſalmus Græcorum canon, Pſalmos qui nihil novi habeant in titulo, ſimile præcedenti continere argumentũ.

Orat itaque David contra perſecutionem Saulis; ſub hoc autem typo ea intelligitur quæ contra Chriſtum & ejus membra excitatur, non tantùm vi ferreque ſed etiam dolis, fraudibus, falſis criminationibus, à quibus divina ſperet potentia liberationem cum triumpho; ita B ut ipſimet ſuis hoſtes telis confodiantur, ac terribile de ſe cunctis præbeant ſpectaculum hominibus, augeatur Dei timor apud malos, boni, DEI prædicent judicia, gloriam ejus illuſtrent, gaudeant de ejuſdem juſtitia & bonitate. Auguſt. docet, Domini paſſionem commendari maximè in hoc pſalmo; martyribus tamen etiam & aliis tentationem patientibus à diabolo atque ab hominibus, convenire. Caſſiodorus hunc ait eſſe Pſalmum ſextum ex iis qui paſſionem Domini reſurrectionemque brevi relatione contingunt. Hilarius vult & de Chriſti paſſione Pſalmum eſſe, ſive de Judæorum in eum conſpiratione, & de Apoſtolorum prædicatione, qua veluti vulneraverint eos, qui nullam juſtæ perſecutionis cauſſam contra ipſos habebant; & generaliter de perſecutione, quam philoſophi, hæretici, avari, ambitioſi, voluptuoſi, moveant contra juſtos. Athanaſius Marcellino quidem proponit recitandum Pſalmum adverſus quolibet, qui nobis inſidias machinentur, perniciemque ſperare jubens, fore ut ſint imbelles ac invali- C di tamquam puerorum ictus ipſorum: ſed in Commentario pſalmorum qui citatur in Catena Nicetæ Heracleenſis, ait cani pſalmum à Davide ex perſona Apoſtolorum, orantium liberari ab hoſtibus prædicationis Evangelicæ, atque prudenter exponentium inſidias ſibi à Principibus Judæorum factas, & quanta ſubierint pericula propter pietatem ac fidem in Chriſtum.

Pſalmi argumentum. Typus ejuſdem, interpretationes variorum, & adaptationes.

Marcellino ad quid propoſitus Pſalmus.

Recitans Eccleſia in officio Apoſtolorum pſalmum iſtum, ſatis indicat non de perſecutione tantùm quam ſint Apoſtoli à Judæis paſſi, ſed ab aliis quoque illum intelligere. Quapropter minùs profectò veriſimilis opinio R. Salomonis, & antiquorum aliorum Hebræorum, & Midras thehillim, quam ſequi Lyran. videtur, & Ayguanus, de Daniele ſermonem eſſe, qui fuit de ſemine David ac ſemine regio, ut inſinuatur in hiſtoria Regum *a*, & erat conjiciendus in lacum leonum, indeque mirabiliter liberandus. Vocat Valentia ineptam, extortam valde litteræ diſſonam expoſitionem, quæque D faciat injuriam prophetæ Davidi. Quamquam Ayguanus & Petrus de Harentals, interpretentur allegoricè per Danielem, *virum deſideriorum b*, Chriſtum, qui vocetur ab Aggæo *c*; *deſideratus cunctis gentibus*, & morti traditus eſt *per invidiam d*, in agonia verò Patrem oravit *e*.

In officio Apoſtolorũ Pſalmi hujus recitatio.

a 4. Reg. 20. 8. Dan. 1. 6.

b Dan. 9. 23.
c c. 2. 8.
d Mar. 15. 10.
e Matt. 26. 42.
Luc. 22. 44.

Verſ. 2.) Exaudi Deus orationem meam, quum deprecor; à timore inimici eripe animam meam.

SEntentia facilis; precatur enim enixè ſe in tantis conſtitutum periculis exaudiri ac liberari ab ingenti timore quem ex minis & machinationibus inimicorum conceperat, vel, ne timeat quidem illos. Petiit Chriſtus ut homo, ne timor eum impediret à complenda diſpenſatione paſſionis, inquit Caſſiodorus; martyr, ne timori atque tormentis cedens, negaret Chriſtum, ait Auguſtinus: quivis fidelis petit, ut notat Hilarius, ne periclitetur fides noſtra, ipſique, ac ne ſubrepentium illecebrarum æſtu abſorbeamur, & incautam ſecuritatem hoſtis in ſpeculis poſitus incurſet, contra quem vigilandum in oratione: ut DEUS ſemper oratus exaudiat, noſque ab his quæ timemus etiam antequam ingruerint, & quorum dominatum formidamus, eripiat,

Senſus loci.

A *Exaudi DEUS orationem meam.*) Hieronymus, *Audi Deus vocem meam*, *Vocem* quoque habent Biblia Complutenſia, & Regia, & Pſalterium Gallicanum. Sic etiam textus Hebræus קולי *koli*, & multi libri Græci, φωνῆς μου, quo pacto item videtur Euthymius legiſſe. In emendatis Græcis eſt τῆς προσευχῆς, quam lectionem ſecuti ſunt Baſilius ac Theodoretus: Apollinarius item expoſuit ἱκεσίαν, *ſupplicationem*. Vox quam petit exaudiri, vox orationis eſt ac ſupplicationis. Auctor ſpeculi peccatoris apud Auguſtinum *f*, legit, *deprecationem*.

f c. 7. tom. 9.

Quum deprecor.) Hieronymus, *loquentis*, eſt בשיחי *beſchichi*, vel *in oratione* ſeu *locutio mea*, vel *in me loqui*, & *orare*, h.e. dum loquor & oro, ſive dum narro afflictiones & labores meos. Poteſt שיח *ſciach*, verbum eſſe aut nomen; & hoc ſignificat *quomvis cordis* aut *oris ſermonem*, *diſputationem*, præterea, *colloquium*, *preces*, *querelas obmurmurantis ac muſſitantis apud ſe*, *negotium*, *occupationem*. In Hilarii textu, & in quibuſdam libris Auguſtini, & apud Caſſiodorum, & Dionyſio teſte, nec non Fabro in tranſlatione Romana, licèt nunc non extet, in Pſalterio Eccleſiæ Vaticanæ legitur, *quum tribulor*. Poteſt eam notionem ferre vocabulum dictum Hebræum, & δεῖσθαι non ſolùm eſt *orare*, ſed etiam *egere*. Sed non ſignificat *deprecari*, contrarium ejus quod quis antea precaretur & optaret, precari, nempe pro carnalibus ſpiritualia. Notat id Hugo. Moneo, ne id exactè verum putes.

Δέεσθαι *Deprecari*, non hic eſt, contrarium ejus quod quis antea precaretur & optaret.

A timore inimici eripe animam meam.) Hieronymus, *ſerva vitam meam*, id valet חיי *chaji*. Sed *anima* ſæpe pro *vita* ſumitur. Quamquam pro anima rationali, & ejus ſalute, cui diabolus per ſe perque alios inſidietur, multi accipiunt: aliqui de vita, cujus timebat Chriſtus jacturam, quum cœpit pavere *g*, tædere, &c. Velle *eripi à timore inimici*, vel innuit jam præſentiam ſævientis inimici, qui nocere poſſit, vel deſiderium, ne quidem facultas detur inimico accedendi, ita ut liberetur quis C timore atque ſuſpicione. Nam præpoſitio מין *min* (*à*) vel (*ab*) hanc vim etiam habet, ut ſententiam trahat ad negationem. Vix eſt qui ſit omni liber timore; ſed beneficio DEI non timet juſtus mala, quoniam ſecum illum habet *h*. Non placet, quod ait Hugo, petere Davidem liberari *à timore inimici*, hoc eſt, ab eo quo corripitur is qui eſt inimicus DEI, timetque paupertatem, tribulationem, ægritudinem, eos qui *occidunt corpus i*, nec *in flagella* parati ſunt *k*. Timor qui ab inimico eſt, non qui in eo, intelligitur.

Anima pro *vita*.

g Marc. 14. 33.

Juſtus non timet mala, quia Deum ſecum habet. Hugonis improbata expoſitio.

h Pſal. 22. 4.
Pſal. 16. 3.
Prov. 28. 1.
i Matt. 10. 28.
k Pſ. 37. 18.

Non libenter lego vel audio tropologias quantumvis veras bonaſque, niſi cum ſenſu litterali aptè congruant. Multo minùs recipiendi qui de Daniele in leonum lacu petente ſervari vitam ſibi, ut antea monui, interpretantur. Auctor ſpeculi peccatoris, de quo priùs memini, locum hunc ad timorem illum accommodat quem de communi adverſario diabolo morientes ut plurimùm experiuntur, ſicut & Martinus, cujus quoq; affert exemplum. D Certus eſto, ait ille, quòd timor hujus horrendæ beſtiæ omne genus tormentorum ſuperat, pluſquam in hoc mundo cogitari queat. Quod propheta pavidus expaveſcens, ad orationem confugit, dicens; *Exaudi Deus deprecationem meam quum deprecor, à timore inimici eripe animam meam*. Non dicit, à poteſtate, ſed *à timore*; Quare? ad inſinuandum quàm maxima jam ſit pœna, quàm horribilis, quàm intolerabilis ſit terror ipſius inimici. Heu heu frater mi, ſi talis & tantus tremor eſt animæ peccatrici ex ſolo Satanę viſu, quanta confuſio quantuſque horror, quanta afflictio, quanta lamentatio erit ejus conſortium? Omnia ſunt dicti Auctoris.

Loci accõmodatio.

Timor horrẽdæ beſtiæ i. e diaboli, omne genus tormẽtorum ſuperans.

Athanaſius in Catena Nicetæ Heracleenſis, ait orare hìc Apoſtolos eorumve in perſona Davidem, ut liberentur ab hoſtibus prædicationis Evangelicæ, ac prudenter exponere inſidias ſibi à principibus Judæorum factas, & petere ut ſanet mentes ſuas, ne metuant inſultus illorum: ſimile autem eſſe illud ex Actuum *l*, libro, *Et nunc Domine reſpice in minas eorum, & de ſervis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum*. Sicut Deus ipſe appellatur *timor* à Jacob *m*, ſive *timor patris ſui Iſaac*, nec defuere qui *DEUM* à δέος, quod *timor* eſt, vocatum dicerent, quia *primus in orbe timore Deos feciſſe* dicitur, ſed non niſi honeſtus laudabiliſque convenit DEO timor, i. e. ut ex virtute timeatur: ita è contrario poſſet diabolo *timoris* nomen tribui, quum ſcilicet ſola formidine pœnæ odit

l c. 4. 29.

m Gen. 31. 42. 53.
Dei etym.

Timoris nomen ut poteſt diabolo tribui.

oditquis peccare, quem dicunt ſerviliter ſervilem ac A mundanum timorem.

Pavoris, Palloris, & timoris cultus.

Pavorem & Pallorem Tullus Hoſtilius figuravit coluitque teſte Livio *a*, Auguſtino *b*, Lactantio *c*, Minutio *d*, Timorem ſive formidinem φίβον Lacedæmonii, ut refert Plutarchus *e*, ei caput leoninum affingendo & conſtituendo prope triclinium, ubi Ephori tribunal habebant, ut eſſent hi ceteri terrori: quemadmodum ſcuto Agamemnonis, ut ſcribit Pauſanias *f*, inſidebat eadem forma Timor, cum inſcriptione, HIC TIMOR EST HOMINUM, SED EUM GESTANS AGAMEMNON. Acutè Lactant. Quid de hoc dicam (Tullo Hoſtilio) niſi dignum fuiſſe, qui ſemper Deos ſuos, ſicut optari ſolet, ſecum præſentes haberet, i. e. fautores? Quod ironicè dicit, quia pavor pallorque non poſſunt favere ſed nocere. Cur & iniquitas Dea non ſit vel externarum Gentium, ut ratiocinatur Aug. *g*, ſi pallor & pavor & febris, dii Romani eſſe meruerunt? irridens etiam Hoſtilium *h*, Hoſtilius certè rex, ait, & ipſe novos pavorem atque pallorem propitiandos non introduceret, ſi deam iſtam noſſet & coleret, præſente quippe fœlicitate, omnis pavor B & pallor non propitiatus abſcederet, ſed pulſus aufugeret. Occaſio Hoſtilio vovendi talibus templa numinibus fuit, quod commiſſo inter Romanos ac Vejentes prælio, nuntiatum eſſet Albanos deſciſcere, eamque ob rem pallere & pavere Romanos videret. Unus verus Deus qui comprimit teterrimos iſtos hominum affectus, quorum alter mentis territæ motus eſt, alter corporis, nec morbus quidem, ſed color, inquit idem Auguſtinus *i*. *Timorem ejus* (hoſtis) *ne timeatis, neque pavatis. Dominum exercituum* (qui ſolent horrori eſſe) *ipſum ſanctificate*, monet Eſaias *K*; *ipſe pavor veſter, & ipſe terror veſter, & erit vobis in ſanctificationem*. Interpretantur Eſaiam Cyrillus, Baſilius, Procopius, de Apoſtolis aliiſque diſcipulis Chriſti, ſuadentibus ut gentes colerent illum, nec furorem perſequentium timerent. Id non præmonuerat ſolùm jam prior Chriſtus *l*, nempe ne eos qui *occidunt corpus* timeremus, ſed poſtea Petrus *m*, Eſaiam tantum non tranſcribens; *timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini; Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris*. Pollicetur autem Deus *n*: *Nullus ſtabit contra vos; terrorem veſtrum & formidinem dabit Dominus Deus veſter ſuper omnem terram, quam calcaturi eſtis*.

a lib. 1. b 4 de civit. c. 13. & 23. lib. 6. c. 10. c 1. inſtit. c. 20. d in Octavio e in Cleomene. f in Eliacis lib. 5. g ſup. l. 4. c. 15. h cap. 23. i lib. 6. c. 23. k c. 8. 12. 13. 14. Eſaiæ loci interpretat. l Matt. 10. 28. m 1. ep. 3. 14. n Deut. 11. 25.

Verſ. 3.) Protexiſti me à conventu malignantium à multitudine operantium iniquitatem.

Senſus loci.

EX priùs percepto auxilio divinæ protectionis de futura ſpem ſe declarat habere, nec defuturam in poſterum protectionem eamdem adverſus conjuratos numero magno hoſtes, qui nihil niſi quomodo noceant communicatis inter ſe conſiliis viribuſque cogitant & moliuntur. De necatoribus Chriſti Judæis tam trita expoſitio, ut eam quoque ex Auguſtini Comment. recitet ſolemniter Eccleſia in officio matutino feriæ 6. hebdomadæ S. ſicut feria 5. ex Comment. in Pſalm. 54. Hi ſunt vituli, tauri, canes, concilium malignantium, quibus David in eadem Chriſti perſona circumdatum D & obſeſſum conqueritur Pſalm. 21. *o* Vallat nos etiam, & circumſtat conventus multitudoque plurima inimicorum, internarum perturbationum, domeſticæ carnis cum ſenſibus, externorum tùm hominum, tùm dæmonum. Opus *circumdante* nos *ſcuto veritatis divinæ p*; atque ſumi debet in omnibus *fidei ſcutum q*: vitanda diligenter ſocietas improborum: nec effugi contagium tantum ſine protegente poteſt DEO. Uſurpare hunc licet verſum præſertim religioſis viris, ut Dionyſius notat: à dæmonibus ſunt tutiores, ab hominibus remotiores, etiam à domeſticis qui ſolent eſſe magis inteſtini atque periculoſiores inimici.

Hujus loci recitatio in Eccleſia. o v. 13. 17. p Pſ. 90. 4. q Eph. 6. 16. Hujus verſiculi uſurpatio apta religioſis viris.

Protexiſti me.) Hieron. *abſconde me*. Hebr. verbum cum affixo תסתירני *thaſthireni*, futuri temporis pro imperativo, ſumi ſolet, in quo eſt etiam σκέπασον, quomodo legit quoque Baſilius, Theodoretus, Euthymius, Nicephorus, præterea Pſalterium Arabicum & Æthiopicum, quamvis in correctis Bibliis ἐσκέπασας, itaque Apollinarius exponat per ἔκρυψας.

A *A conventu malignantium.*) Hieron. *à conſilio malignorum*. Eſt סוד *ſod*, *ſecretum*, atque etiam, quia conſilio ſecretum & arcanum neceſſarium eſt ipſummet conſilium, ac deliberatio, & deliberantium conſultantiumve conventus. Vocem συστροφὴν Græci enarratores hic σύστημα exponunt coitionem conjuratoriam & conſpiratoriam, præcipuè militarem. Opinatur Agellius de conjuratione, quam Abſalon excitavit in patrem; hìc agi & in hiſtoria Regum *r*, pro σύντριμμα, legi debere σύστεμμα. Singularis opinio eſt, quum cuncti de perſecutione Saulis velint hunc Pſalmum eſſe; quod etiam Cajetanus probat, quoniam tractatur perſecutio contra juſtum: eam vero quam Abſalon movit, paſſus eſt David propter iniquitates ſuas. Deinde quid vetat conjurationem & conſpirationem dici contra Davidem jam deſignatum regem à Deo; vel etiamſi hoc aut neſcirent, aut non cogitarent curarentve conſpiratores, contra principem Sauli quidem ſubditum, ſed innocentem, adeoque bene de Republica Regeque ipſo Saule meritum? Poſtremò, etſi correcta Biblia, cui Agellius rei operam quoque naviter contulit, pro σμαχειμένοις reſti- B tuerint συστρεφομένοις tamen σύντριμμα reliquerunt. Utroque in loco eſt Hebræum vocabulum קשר *keſcer*, & קושר *koſcer*, quæ *colligationem, torquem, conjurationem* aut conjurantem & ſeſe cum alio colligantem ſignificant. Verùm quia συντριβὴς, Heſychio teſte, dicitur, qui converſatur & commoratur cum aliquo, poſſet ipſa converſatio, & commoratio, qui conventus hoc loco dicitur, etiam σύντριμμα dici, atque pro conjuratione uſurpari. Si autem σύντριμμα *contritio* exponatur, ad hanc tendit conjuratio, & τὸ σύστεμμα, *militum agmen ordine compoſito progredientium impreſſionemque facientium*. Hoc obiter de alieno loco.

Συστροφὴ. De conjuratione Abſalon in patrē loci interpretatio, minus accepta. Lectio in hiſt. Regum correcta. r 2. 15. 12. Συντριβὴς. Σύστεμμα Σύντριμμα.

Diſtingunt Hugo & Grevæus *ſ*, alludentes ad nomen *conventus*, ut de religioſo cœtu dicitur, ad conventum Dei, diaboli, mundi, & lepidè Grevæus oſtendit, quo pacto diabolus Abbatis in ſuo conventu perſonam gerat, & qui ſint monachi nigri, qui albi, qui Canonici regulares, qui miniſtri alii, qui cantus, & ſimilia. Tolerari ac permitti hæc poſſunt, ſalva ea reverentia quæ perſonis debetur ſacris, ac venerando ſtatui hominum Deo devotorum, & quibus talia placent, indicaſſe ſit ſatis.

Ad nomen conventus alluſio. ſ Ser. 127. Lepida Grevæi deſcriptio diaboli Abbatis perſonam in ſuo conventu gerentis, & quomodo.

C *A multitudine operantium iniquitatem.*) Hieronymus, *à tumultu*. Alii, *à commotione, à fremitu, à congregatione, à ſocietate*, ſed in multitudine tumultus eſt. Parum differt רגשה *rigſciah* à רגש *reghes*. De hoc dictum Pſalm. 54. *t*. *In domo Dei ambulavimus cum conſenſu*: Hieronymus, *in terrore*. Alii, *in una ſocietate, in multitudine populi*. De verbo רגש *ragas*, actum etiam Pſalmo 2. *u*, *quare fremuerunt gentes*, ἐφρύαξαν: nec enim coiri à multis poteſt ſine ſtrepitu.

t verſ. 15. u verſ. 1.

Verſ. 4.) Quia exacuerunt ut gladium linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram.

Verſ. 5.) Ut ſagittent in occultis immaculatum.

Senſus loci. x verſ. 5.

INimicorum, à quibus ut protectus antea fuerit, ſic ſe protegendum ſperet deinceps & optet, arma dicit eſſe ſagittaſque, quemadmodum jam dixerat Pſ. 56. *x*, D *dentes* & *linguam* pro gladio acuto, ut citiùs, certiùs, magiſque lædant; quod eſt parata & meditata habere verba, quibus innocentem accuſent & calumnientur, nihil tale cogitantem, nihil tale commeritum, nihil tale proſpicere aut cavere valentem, quo ſolent modo aucupes magno ſilentio valdeque tectè ad prædam capiendam arcum intendere. Quæ res ut avibus amara triſtiſque, ſic miſero innocenti, qui ſic impetitur accidit utpote, mortiferas imprimens plagas.

Non eſt difficile hoc de Judæis Chriſtum ad mortem appetentibus, falſis tum criminibus, tum teſtibus, & importunis clamoribus intelligere cum Auguſtino & aliis. Et Auguſt. quidem ita Evangeliſtas conciliat quum unus crucifixum ſcribit Chriſtum hora tertia *y*, alius ferè hora ſexta *z*, quaſi ſcilicet hora tertia Judæi dicendo *crucifige, crucifige*, milites hora ſexta, manibus propriis. *In acutie gladii* acutiſſimè calumnias excogitatas, ne viderentur injuſtæ: *in arcu*, qui ferit eminus, inſidias, & alienam operam, qua interficerent: *in gladio*, qui cominus, criminatricem linguam Thearidam Plutarchus *a*, memorat, quum gla-

De Judæis Chriſtum ad mortem appetentibus loci interpretatio; y Mar. 15. 25 Evangeliſtarum conciliatio. z Luc. 23. 44 Thearidæ gladium exacuentis acutum reſponſum. a in apoph. Lacon.

dium exacuens rogaretur *an eſſet acutus*, reſpondiſſe, ὀξὺ περιβολῆς, *acutiorem quàm calumniam*. Transferri poſſunt eadem ad quemlibet alium juſtum ſimilia patientem. Videnturque de tota hac figurata dicendi formula ſatis multa dicta in illo Pſal. 56. nec non in 10. *a*, ubi præterea habetur affinis iſti ſententia; *quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt ſagittas ſuas in pharetra, ut ſagittent in obſcuro rectos corde*.

a verſ. 3.

Hugo Tropologiam applicat ad iniquos & fraudulentos, cauſidicos atque litigatores. Athanaſius refert ad verba quæ Apoſtolis à Concilio dicta ſunt *b*, *præcipiendo præcipimus vobis ne doceretis in nomine iſto*. Ait etiam, verba τῆς διαβολῆς, *calumniæ*, dici hoc loco *gladium* acutum: *linguam* συκοφάντου, ſimilem *ſagittæ*, quoniam lædat etiam abſentes,

Tropologia b Act. 5. 28.

Quia.) Hilarius, *qui*, nec non Regia & Complutenſia Biblia: cujus item lectionis meminit Lombardus, & congruit editioni Græcæ, ὅτι. Hebr. eſt אשר *aſcer*, quam particulam Bredembach. ſi advertiſſet ſignificari quoque *propter quod, eo quod*, & ejuſmodi alia, miratus non eſſet etiam in verſione Hieronymi eſſe, *quia*. nec debuit Varlenius Hebraicæ veritati tribuere priorem tantum notionem; vel Janſenius aliam lectionem præferre. Chaldaicè habetur די *qui* utraque lectio eumdem facit ſenſum, ſed retinenda noſtra.

Exacuerunt ut gladium linguas ſuas.) Hieronymus, *linguam*, in ſingulari לשונם *leſcionam*.

Intenderunt arcum.) Hieronym. *tetenderunt ſagittam ſuam*, In Pſalterio Gallicano & apud Gregorium *c*, atque in Bibliis Complutenſibus & Regiis additur, *ſuum, arcum ſuum*: Græcæ, αὐτῶν, eſt etiam affixum pronomen Hebræum cum nomine ſignificante *ſagittam* חצם *chitſam*, licet Paraphraſtes reddiderit *arcus ſuos* קשתהון *Kaſuathehon*. Notavit ante Genebrardum & Agellium Euthymius Nicephoruſque ad hyperbaton explanandum, non ſagittas, ſed arcum intentum interpretatos LXX. quia intenditur arcus propriè, ſagittæ diriguntur, mittuntur, jaciuntur. Quamquam & Hebræum verbum דרכו *darechu*, verti potuit, *direxerunt*, & ad ſagittas accommodari; quod & Apollinarius fecit:

c 19. mor. c. Genebrardi annotatio.

ἔργα δ' ἐ ῥιγηλῷ πρόεσαν παρμόλι τόξῳ:
Opera autem horrendo projecerunt omnino ſimilia telo.

Ubi τόξον pro *telo* ſumſit, quod interdum ſignificat, non tantum arcum, & non ſolum τὰ βάλλοντα, ſed etiam βαλλόμενα, ut Euſtathius, Heſychius, alii docent.

Rem amaram.) Hieronymus, *verbum amariſſimum*, ita quoque Aquila, ῥῆμα πικρόν; Theodotio, λόγον. Simmachus, ἐπλήρωσαν τὸ τόξον ἑαυτῶν λόγον πικρὸν, vel λόγῳ πικρῷ, *impleverunt arcum ſuum ſermonem amarum*, aut *ſermone amaro*. Sumitur verbum λόγο דבר *davar*, pro *re*, & *ſermone*. *Arcus* per appoſitionem *res amara* dicitur: quo pacto Arnobius exponit de ſagittis in arcu amaro paratis. Amara res, hoc eſt, gravis, ac moleſta, inquit Euthymius hujuſmodi uti apparatu doloſæ calumniæ, ut in aperto quis laudet ac benedicat, clam & latenter conſpiret atque maledicat. Paraphraſtes *unxerunt ſagittas ſuas veneno mortifero & amaro*, figuratæ locutionis vim expreſſit magis. Ex occultis amicorum inſidiis exiſtunt ſæpe mala, tanto, inquit Auguſtinus *d*, amariora, quanto pax dulcior fuit (unde illud *e*, *qui mecum dulces capiebas cibos*, &c. & innuit alluſionem Caſſiodorus ad convivio exceptum Judam proditorem) D quæ vera putata eſt, quum aſtutiſſimè fingeretur. Quum dulcia degenerant, amariora evadunt, & dulcibus rebus bilis intenditur. Jubet Paulus *f*, ut *viri diligant uxores, & nolint amari eſſe ad illas*. *Amaram gentem* vocat Abacuc. *g*. Quid tam amarum quàm occidere CHRISTUM? inquit Ruffinus. Judæ, qui laqueo periit; & Judæis, quos Romani partim interemerunt, partim in captivitatem perpetuam abduxerunt, mors CHRISTI admodum amara fuit: & hujus illis *memoria* nunc mortis *amara h*, eſt: *amarum reliquiſſe Dominum Deum ſuum abjecto timore illius i*; cujus quoque mortem *Angeli pacis amarè fleverunt k*; quemadmodum & Petrus, quod eum negaviſſet *l*.

Res gravis in aperto laudare, clam maledicere. Ex amicorum inſidiis malum gravius tāto quanto pax dulcior fuit. Alluſio loci. d 19. de civ. c. 5. Quum dulcia degenerant, amariora evadunt. f Col. 3. 19. g Hab. 1. 6. h Eccl. 41. 1. i Jer. 2. 19. k Eſa. 33. 7. l Mat. 26. 75.

Ut ſagittent.) Auguſtinus, *ut ſagittarent*, ſicut & Hieronymus. Nihil porro refert quod hinc novus Hebraicè verſus inchoetur, ac in Biblica Latina diſtin-

Actione verſuum uſque ad nomen, *immaculatum*.

In occultis.) Hieronymus, *in abſconditis*. Auguſtinus, *in abſcondito*. Hilarius, *in obſcuro*. Symmachus, κρυφῆ, *clam*, & *occultè*, ideſt, ex inſidiis. In Pſ. 10. *m*, *ut ſagittent in obſcuro*. Quid ſibi velit relege commentarium; ibi enim eſt אפל *ophel*, & σκοτομήνη, hic autem מסתרים *miſtharim*, & ἀποκρύφοις; quod adverbialiter exponit Apollinarius λάθρῃ, *clam*, quæ fieri dicique *coram Domino n* dicuntur, juſtè ac rectè tùm fiunt, tùm dicuntur, & Deo favente, aſpirante, annuente: contra quæ perperam & cum peccato, ſolent, *à Deo abſcondita* vocari. Sic Pſal. 16. *o*, vidimus *de abſconditis adimpletum ventrem*, quoſdam intelligere, peccatis plenum cor.

m verſ. 3. n Gen. 27. 7. Num. 32. 22. Jud. 16. 1. 1. Reg. 16. 6. libr 3. 45. o verſ. 14.

Immaculatum.) Hieronymus, *ſimplicem*, תם *tham*, ἄμωμον, de quibus dictum ſæpius: & quo pacto talem ſe David verè nominare poſſit, ſive innocentem, integrum ſincerum, videlicet quod ad crimen objectum talem ſe ſciebat eſſe, ſive, ut explicat Apollinarius ἀναίτιον. Hilarius, myſticè nimirum agens, per *immaculatum* intelligit recens ablutum à ſordibus, & maculis peccatorum, per baptiſmum, nondum dignum qui vocari abſolutè ſanctus, fidelis ſeu firmata fidei, & doctrinis ſpiritualibus eruditus atque juſtus, poſſit, nondum contra pugnacis linguæ arma certantem, ſed ſimplicem & ex novæ nativitatis infantia tenerum, & quem ſine metu contradictionis alicujus per rerum ignorantiam in obſcuro poſitum vulnerare intento jampridem arcu facilius queant. *Innocens* quandoque pro rudiore ac ſimpliciore ſumitur, ut quum dicitur, *credere omni verbo p*. Sed Græcè ἄκακος, & Hebraicè פתי *pethi* vocatur quaſi *inexperiens mali*, & *quem facile fallas*. Non memini ἄμωμον תם *tham*, *immaculatum*, in ea notione de qua Hilarius; qui tamen Latini nominis hanc monet eſſe proprietatem. Ex pro videtur is etiam qui Hieronymus dicitur, mutuatus. Quod Auguſtinus de Chriſto tradit, qui ſolus abſolutè nominari debeat *immaculatus*, acumen habet, ut nec tantum haberet maculæ quantum poſſet pungi à ſagitta, utpote agnus immaculatus, totus immaculatus, ſemper immaculatus, non cui maculæ ablatæ ſint, ſed qui ma- C culas nullas contraxerit, & fecerit multos immaculatos, donando peccata, ipſe immaculatus, non habendo peccata. Fortaſſis ad *maculam* reſpexit, ut Latinè ſignificat colorem notabilem in corpore differentem à reliquo ejuſdem colore, quique quaſi pro meta, ſcopo, ſigno, poſſit eſſe, in quod dirigi ſagitta valeat,

Innocens pro rudiore ac ſimpliciore interdum. p Prov. 14. 15. Ἄκακος, Ἄμωμος.

Verſ. 6.) Subito ſagittabunt eum, & non timebunt. Firmaverunt ſibi ſermonem nequam. Narraverunt ut abſconderent laqueos, dixerunt, quis videbit eos?

Senſus loci.

DOcet, adverſarios ſuos non modo ex inſidiis, tectè clamque veluti ejaculaturos aut ejaculari ſolitos contra ſe calumniarum tela, ſed & ſubito, derepente, ex improviſo, præter expectationem, dum nil minus cogitare vel ſuſpicari poſſet: idque ſine ullo aut Dei, aut hominis, aut ullius legis timore quo retraherentur: quia obfirmato prorſus obſtinatoque animo decreviſſent exequi, quod ſemel concepiſſent, ac ſibi propoſuiſſent, & inter ſe diſceptantes conſtituiſſent, inſidias abſcondere, ſibi perſuadendo neminem cogniturum, impediturum, ulturum, ne Deum quidem ipſum.

D *Subito.*) Auguſtinus, *repente*, ſignificat, ait Nicephorus, ἐξάπινα, idem quod τὸ αἰφνιδίως, *occultè, obſcurè, clanculum, repentinè, ex improviſo & inexpectato*: quod αἴφνης etiam dicitur & ἀφανῶς, putantque alique ἐξαίφνης tenui in aſpiratam mutata factaque metatheſi vocalis (¨) natum ex ἐξαπίνης. Quidquid ſit, ἐξάπινα vix alibi quàm hìc reperiatur, & iterum apud Marcum *q*, quod reddit Interpres, *ſtatim*. Poſſet exponi locus hic de comprehenſo Chriſto tempore nocturno, veluti ex improviſo, quum ſuos ad vigilandum cohortatus eſſet, ne incauti deprehenderentur *r*.

Ἐξαίφνης. Ἐξάπινα. q cap. 9. 8.

Sagittabunt eum.) Repentinus ad Chriſtum cum impetu cohortis Juda duce ipſum oſculante adventus, poteſt allegoricè dici *ſagittatio*, quia ſagittæ cito, improviſo, valide percellunt, quando audis;

Extemplo ſ teli ſtridorem, auraſque ſonantes.

Et non timebunt.) Merito à timore inimici & inimico-

r Mat. 26. 38. 40. Allegoria. ſ Æn. 11.

rum nihil timentium poſcebat initio eripi animam A ſuam, non pepulit à perſecutoribus Chriſti timore non modo tanta priorum multitudo miraculorum, ſed nec quod ille unico eos verbo dejecerit *in terram a*, immo, quamvis facta ſibi ab eodem poteſtate *b*, comprendere ipſum veriti non ſunt *c*. Judex iniquitatis Deum non timet & hominem non reverετur *d*, *nec eſt timor Dei ante oculos improborum e*; ſed *illic trepidant ubi non eſt timor f*, ideſt, ubi aut quomodo timendum non eſſet. Diabolus autem *factus eſt ut nullum timeret g*.

Firmaverunt ſibi ſermonem nequam.) Hieronymus, *confortaverunt ſibi ſermonem peſſimum*, ἐκραταίωσαν, pro quo Symmachus, ἐκράτυναν, *tenuerunt*. Futurum יחזקו *jechazzeku*, vertunt alii etiam in futuro, quidam in præſenti, & ſignificat *confirmare*, *obſirmare*, *corroborare*, *confortare*. Sermo item pro re accipi poteſt, qui hoc loco eſt λόγος & דבר *davar*; & ita nonnulli vertunt rem malam. In aliis Pſalteriis & apud Hilarium, & Caſſiodorum, *firmaverunt ſibi verbum malum*: apud Arnobium, B *obſirmaverunt ſibi verbum injuſtum*, apud Auguſt. *obſirmaverunt ſibi ſermonem malignum*. *Firmare ſermonem h*, vel aliquid *ſermone i*, vel, *pactum k*, alibi legimus addito etiam juramento *l*: præterea *cor m*, quod ultimum ſignificat contumaciam & obſtinationem mentis, ac veluti obdurationem, & cor induratum lapideumque, ut nec à facie Dei turbetur quis & *conſiderans eum timore ſollicitetur*, niſi Deus, *molliat cor n*, & ablato lapideo det carneum *o*. Scribit de Chriſto Lucas *p*, quod *faciem ſuam firmavit ut iret in Jeruſalem*, ἐστήριξε. Syriacè אתקן *athkhan*, paravit; hoc eſt, certus omnino fuit illuc proficiſci, recta tendere firmo animo voluit, noluit ullo metu, ullave ratione ab eo propoſito revocari, magno & erecto animo iter aggreſſus eſt. Sic *firmare ſuper aliquem oculos*, in Pſalmo 31. *q* denotabat fixam & permanentem ſine diverſione protectionem. A tauris ductam exiſtimat Maldonatus *r* metaphoram, qui quempiam quum obſtinati aggrediuntur, vultum corrugantes obfirmant. *Obſirmare faciem contra aliquem* C hoc ſenſu dicitur Deus *ſ*, ut perdat eum: Ezechiel *t*, etiam, *ad civitatem*: denique *vir impius procaciter u*, quod ſimul innuit ſævitiam. Huic oppoſita dicendi formula *vultum in diverſa mutare x*, nimirum facilè vel erubeſcere, vel flecti. Hoc loco Apollinarius expreſſit procacitatem conſiliorum & ſermonum.

> ἔμπεδον ἐστήριξαν ἀναιδέα βουλῇσι μῦθον,
> *Solidè firmarunt procacem* (ſeu impendentem) *conſiliis ſermonem.*

Verbum ſermove nequam, quam firmaverunt Judæi ſibi contra Chriſtum, fuit pronuntiare eum reum mortis, negare *ſe regem habere, niſi Cæſarem y*, repetitio verbi, *crucifige, crucifige z*, quæ repetitio ceſſit ipſis in malum, ſicut imprecati ſunt dicendo; *Sanguis ejus ſuper nos & ſuper filios noſtros a*, ut Auguſtinus notat, Ruffinus, Caſſiodorus, Remigius, Beda, uterque Bruno & alii. D Gloſſa vero & Haimo exiſtimant ſermonem illum eſſe, quem protulit Caiphas, *expedire ut unus homo moreretur pro populo b*, quem altè in memoria infixerint. Valentia interpretatur de tota deliberatione occidendi Chriſtum, quam ſubito] & in occultis mandaverunt executioni, quia die Mercurii conſilium inierunt, & ſequenti die captus eſt ab eis: feria ſexta crucifixus. Nativum Judæorum vitium obſtinatio & cervix dura duriſſimaque frons, ærea & attrita, ut cum Stephano docui, dum illius concionem declararem *c*, deque immortali eorumdem egi odio in Chriſtianos *d*. Judaizat quodammodo qui eſt in peccato pertinax; immo quod Judæis obſtinatiſſimis objecit Chriſtus *e*, *ex patre diabolo eſt*, deſideria ejus perficere volens, hoc eſt, animæ propriæ interitum, in quem obſtinatio demergit, fit autem neſcio quomodo, ut malum verbum firmius hæreat in memoria, ſive in nos prolatum, ſive in alium, neque commoriatur *f*.

Narraverunt.) In Pſalterio Romano, & apud Hilarium atque Arnobium, *diſputaverunt*: in Gallicano, & apud Caſſiodorum, *diſpoſuerunt*. Retinuit Hieronymus, *narraverunt*, ex יספרו *jeſapperu*, futuri temporis, quod ſignificat *commentari*, *ultro citroque colloqui*, *deliberare*, *conſultare*, quod pro διηγήσαντο. Symmachus reddit ἐσκέψαντο, quæ idem prævalent. Appollinarius ἐσκέψαντο, *conſideraverunt*. Nicephorus συνεβουλεύσαντο, *conſultaverunt*, quod Symmacho tribuit Euthymius. Non intelligitur ergo per *narrandi* verbum ſimplex narratio, vel hiſtoriæ recitatio & expoſitio; ſed diſquiſitio, diſcrepatio, ratiocinatio, &c. quemadmodum & in Pſal. 72. *g Sic dicebam, narrabo ſic, ecce nationem filiorum tuorum reprobavi.*

Ut abſconderent laqueos.) Auguſtinus, *muſcipulas*. Græcè παγίδα ſingulari numero in Complutenſibus ac Regiis libris, & Apollinarius, δίκτυον, ſed pluralem habent emendati codices, & alii enarratores Græci, ſicut & Hebræus textus מוקשים *moleſcim*. Vidit Antonius tenſos orbe toto Diaboli laqueos, & audivit ab humilibus evadi tantum poſſe *h*. Rectè nam Diabolus *Rex eſt ſuper filios ſuperbiæ i*; & ejuſdem filii aliis pariter filiis ſeu fratribus ſuis eos tendunt. *Abſconderunt*, ait David *k*, *ſuperbi laqueum mihi*. Alieni videntur à ſuperbo inſidiarum laquei, & aperto potius Marte agere debere; tamen, quod paradoxum eſt, ſuperbus, ignavus, puſillanimis, timidus. humilis è contrario audax, magnanimus, fortis; quia omnia hic poteſt in Deo, *qui confortat l*, ſolamque voluntatem Dei curat; ille ſe ipſo nititur & reformidat, ſi res non ſuccedat, confuſionem atque vituperationem.

In Pſalmo 118. *m* quod legimus, *Narraverunt mihi iniqui fabulationes*, ἀδολεσχίας, *exercitationes in ſermone cum quadam delectatione*, ut Auguſtinus explicat. Symmachus interpretatur, ὑπώρυξάν μοι ὑπερήφανοι ὑπόγεια; *ſuffoderunt mihi ſuperbi ſubterranea*: Aquila, ἐσκαλόν μοι ὑπερήφανοι βρόχους, *ſarriebant mihi ſuperbi laqueos*. V. editio, ὤρυξάν μοι ὑπερήφανοι βοθύνους, *foderunt mihi ſuperbi foveas*; quo ultimo modo etiam Hieronymus. Sic adeo multi pro *iniquis*, quos LXX. παρανόμους, *ſuperbos* expoſuerunt. Hebraicè זדים *zedim*, & כרו *charu*, juxta propriam ſuam notionem, pro qua Lxx. διηγήσαντο. Hoc item loco poſſumus intelligere *abſconditos laqueos & foſſas* à ſuperbis; & quod narrare dicuntur, innuere C tenſionem laqueorum ac fovearum. Sed *fruſtra jacitur rete ante oculos pennatorum n*, qui mentem ad Deum attollunt, ſeſeque ad illum ſurrigunt & gloriam ejus quærunt: lege Bernardum *o*.

Dixerunt, quis videbit eos?) Caſſiodorus & Arnobius, *nos*. Quod etſi pronomen omnis perſonæ αὐτούς ferre poteſt, non tamen Hebræum למו *lamo*. Porro cum παγίδες fœminini ſint generis, pronomen maſculini, non poteſt hoc referri ad laqueos, multo minus ad laqueum παγίδα numero ſingulari: ſed erunt verba dicentium de ſe ipſis in tertia perſona, *quis videbit eos?* vel, *dixerunt*, idem eſt quod, ita omnino decreverunt tum David ipſe ait; miratus vafritiem, ac nonnihil timens; *quis videbit eos?* ſed ſequentibus verſibus reſponſum ſubjicit quo ſe ipſum conſoletur. Auguſtinus, de muſcipulis quas poſuerat, in textu intellexit, *quis videbit eos?* & tamen Bredembachius & Genebrar. *eos* referri volunt ad laqueos, fortaſſis id etiam voluit Interpres Latinus de ſenſu magis quàm de conſtructione Græca curans. D Latere putabant Deum & Chriſtum Judæi perſecutores Chriſti: & in errore tali verſantur multi inſipientes in populo, dicentes, *non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob p*, quos refellit acerrimè alibi David *q*, & nos aliàs non ſemel. *Væ qui profundi eſtis cordi*, ait Eſaias *r*, *ut à Domino abſcondatis conſilium, quorum opera in tenebris ſunt*. Quem locum Hieronymus ibidem hoc noſtro & ſimilibus illuſtrat, & exemplis primorum parentum *ſ* & Cain *t*, & teſtimonio Amos *u*, & Pſalmi 138 *x*. Convicti ac detecti occiſores CHRISTI ab Apoſtolis, & hoc in ſuo Conſilio confitentes *y*, cauſſabantur palam, *velle* illos *inducere ſuper ipſos ſanguinem ejus z*, quaſi apud præſidem egiſſent reum illum, qui erat innocens, ſicque contra ipſos deinceps concitare eumdem Præſidem vellent. Caverunt propterea, ne in die feſto caperetur Chriſtus, teſtes ſubornaverunt, ad tribunalia Civilia & Eccleſiaſtica Chriſtum protraxerunt, proditione diſcipuli uſi ſunt, nocte comprehenderunt, ſeditionis inviſum crimen & ambitum affectati regni objecerunt, &c.

a Ioan. 18. 6.
b Ibid. 8.
c Ibid. 11.
d Luc. 18. 2.
e Pſ. 13. 3. pſ.
f 5. 2.
g Iob. 41.
h 3. Reg. c. 12
i Lev. 5. 4.
k c. 26. 9.
l c. 5. 4.
m Iob. 11. 13.
n c. 23. 25.
o Ez. 11. 19. c. 36. 26.
p c. 9. 51.
Firmare ſuper aliquem oculos, quid ſit.
q verſ. 8.
r in Lucam.
Obſirmare faciem contra aliquem dicatur Deus. Phraſes ſcripturæ.
ſ Lev. 17. 10.
t cap. 4. 3.
u Prov. 21. 29.
x 1. Reg. 1. 18.
Sermo nequam Judæorum contra Chriſtum firmatorum.
y Joa. 19. 15
z ibid. 9.
a Mat. 27. 25.
b Joa. 11. 50.
Nativum Judæorum vitium, obſtinatio, cervix dura, & alia.
c Actor. 7. 51.
d ibid. 52.
Judaizat quodammodo qui eſt in peccato pertinax.
e Joan. 8. 44.
f Eccl. 19. 10
g verſ. 15.
h Athan. in Anto.
i Iob. 41. 2.
k Pſ. 139. 6
Superbi & humilis natura.
l Phil. 4. 13.
m verſ. 85.
n Pro. 1. 17.
o Ser. 64. in Cant.
p Pſ. 93. 7. 8.
q ibid. 9. 10. 11.
r c. 29. 15.
ſ Gen. 3. 9.
t c. 4. 14.
u c. 9. 3.
x v. 7. 8. 12.
y Act. 4. 23. & ſeq.
z c. 5. 28.

Verſ. 7.) Scrutati ſunt iniquitates, defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Accedet homo ad cor altum:

Verſ. 8.) Et exaltabitur Deus.

Senſus loci.

SOlatur deinceps David ſe ipſum adverſus tot fraudes, tamque doloſa ſecreta, perniciosa inimicorum conſilia. Ait, illos varios excogitaſſe diligenter nocendi modos, & multiplices inveſtigaſſe eum perdendi vias, ita ut ſcrutando, & ad ultimum ſcrutationis perveniendo, defatigarentur, nec ſatis idoneam reperire rationem poſſent præſtandi quod moliebantur: præterea non prætermiſiſſe quin adhiberent in conſilium quemcumque ſcirent profundi cordis & magni conſilii, valentem prudentia uſuque rerum; aut quin ipſimet per ſe magis ac magis quaſi deſcenderunt in imum cordis ſui, ut eruerent artem perdendi ipſum: attamen fruſtra omnia fuiſſe, nec ſuccedere contra Dominum conſilia eorum potuiſſe, vel poſſe, quia Dominus, dum talia machinantur, velut ex edito & ſuperiore loco diſpiciens deſpicere ſolet, ac tamquam prius jaceret & dormiret, expergiſci, excitari, exſurgere, erigi, comprehendere omnes tales ſapientes ac prudentes in ſapientia, prudentia, aſtutia ſua, inefficaces & inanes reddere cunctas cogitationes, technaſque, gloriam atque nominis ſui exaltationem elicere cum depreſſione & confuſione meditantium inania. Non eſt opus hoc pluribus verbis ad perſecutores CHRISTI Eccleſiæve applicare: omnes nullo negotio percipiunt, reſtatque ſolum ut difficiliora de ſententiæ ſingulis partibus declarentur.

Ad perſecutores Chriſti & Eccleſiæ applicatio.

Scrutati ſunt iniquitates.) In Gallicano Pſalterio, & apud Hilarium, *perſcrutati ſunt iniquitates*. Auguſtinus, *perſcrutati ſunt iniquitatem*. Quamvis Faber tribuat Pſalterio Gallicano, *ſcrutati ſunt iniquitates*, & Romano, *iniquitatem*, & aliquando legatur in Hilario, *in iniquitates*. Hebræum nomen עולת *bholoth*, eſt plurale: Græcum ἀνομίαν, ſingulare. Sed legerunt fortaſſis Lxx. עולה *bhaulah*. Paraphraſtes explicat *perveſtigabunt ut inveniant iniquitates ad diſperdendum juſtos*. Neſcias an iniquitates David intelligat ſcrutantium, ut quæ meditabantur & excogitabant iniqua eſſent; an eorum contra C quos dirigebant ejuſmodi cogitationes, ut ſcilicet invenire & confingere ſtuderent crimina quæ objicerent & propter quæ videri poſſent innocentem juſtè perſequi. Poſteriori ſenſui favet lectio, *iniquitates*. Prior ſenſus placet pluribus, ut quum Judæi à diſcipulo tradi voluerunt CHRISTUM, damnari à Judice, crucifigi à militibus, pretium ſanguinis non mittere in corbonam, reſurrectionem, celare, totum facere, & nihil feciſſe videri: quam ſimulatam eorum innocentiam & æquitatem vocat Auguſtinus duplicem iniquitatem, quia iniquitas eſt, & ſimulatio. *Ne inſidieris*, ait Sapiens *a*. *& ne quæras impietatem in domo juſti, neque vaſtes requiem ejus.*

Duplex Judæorum iniquitas.
a Prov. 24. 15.

Defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.) Hieronymus, & alia duo Pſalteria, & Caſſiodorus, *ſcrutinium*. Auguſtinus, *ſcrutationes*. Hilarius aliquando, *in ſcrutinio*. Aliqui, *ſcrutinia*, & Franciſci de Puteo in Catena textus, aliique quos Brugenſis citat, Beda, Remigius, Ludolphus, Richelius, Paſtura, ſimul cum nonnullis codicibus In Græcis Complutenſibus ac regiis habetur, ἐξερευνήσεις in plu- D rali accuſativo, atq; ita Euthymius, Nicephorus, Apollinarius, legerunt, quia primi exponunt ζητήσεις δολερὰς, *inveſtigationes doloſas*; ultimus, ἀπείριτα, *intermina*, hoc eſt, ut Baſilius ac Theodoretus exprimunt, *ſolitudines*, & *petroſa loca*, per quæ nimirum conſtat à Saule inveſtigatum Davidem. Apud Theodotionem eſt, ἐξερευνητὰς ἐξερευνήσεως, ſicut nunc in emendata editione Lxx, & apud Aquilam in eodem caſu numeroque, σκαλεύσει σκαλευόμενοι, *foſſione fodientes*. Hieronymus *b* legit, *ſcrutinio*, Hebræa ſunt תמנו חפש מחפש *thameum chephes mechuphas*; quod quidam vertunt, *perfecerunt*, ſeu *executi ſunt* (etiamſi non obtinuerint quod intendebant) *ſcrutinium perſcrutatum*, ſive *inveſtigatum*, *& quod ſcrutando cogitarunt*, vel, *perfectè excogitaverunt quidquid ſcrutando excogitari potuit, ita ut nihil reſiduum fecerint*: hoc modo eſſet תמנו pro תממו *thamemu* (נ) *num*, pro (מ) *mem*, aut pro תמו *thammu*, ita ut (נ) *nun*, indicaret defectum daghes litteræ (מ) *mem*, in תמו *thammu*. Idem judicium de תמנו *thammenu*, in libro Numerorum *c*, ubi ſignificat *conſumi per mortem*. Utrobique vero legendum videtur prolato ſceva *thamenu*, ſi concedamus eſſe, pro *thamemu*: quamvis qui nolit, cum eo non contenderim. At juxta ultimam iſtam notionem illius verbi, alter noſtri loci ſenſus eſſet, quem puto veriorem, quod uſque ad deliquium quodammodo pervenerint deliberando, quod tamen ex alio ſequitur, quia perfecerint, ideſt, nihil omiſerint, quod ad conſilium videretur quam optimum facere poſſe, ita ut quod in alio Pſalmo *d*, eleganter dicitur, *omnis ſapientia eorum devoraretur*, ſeu abſorberetur & deglutiretur, *anima in malis tabeſcente, turbatis ipſis & motis ſicut ebrius*. Hoc profecto hic valet τὸ ἐξόλιπον, & apud Apollinarium, ὀλιγοπελέοντες, videlicet defectum, & quod dicebam, deliquium animi atque inopiam conſilii. Et poteſt rurſus id accipi, vel quia nihil ſuppeteret præterea quod conſulerent, nimis fatigati conſulendo: vel quia quod optimum factu judicaverunt, & perficere tentaverant, ad exitum perducere nequiverant. Contendit Genebrardus eſſe primæ perſonæ pluralis תמנו *thammu*, & ſupplendum, *dicendo*, *ſcrutati ſunt iniquitates*, *dicendo*, *defecimus in ſcruti-* B *nio ſcrutato*: Scilicet erit tunc pro תמונו *thammonu*. Confirmat in theſauro Pagninus alio loco ex Threnis *e*; *Miſericordiæ Domini quia non ſumus conſumti*, ubi eſt etiam תמנו *thamnu*. Innuit Felix aliud verbum Hebræum ממנו *thamenu*: dum etiam exponit per *abſcondendi* verbum, *abſconderunt ſcrutinium inveſtigatum*. Bredembachius ita omnino legit. Sed Hieronymo & LXX. & aliis omnibus Enarratoribus ac Interpretibus credendum; & jam prius præceſſerat mentio de abſconſione per idem illud verbum cum littera ſervili לממון *litmon*. Nec difficilè fuit apicem aliquem excidere ex littera ſecunda (מ) *men* in תממו *thamemu*, quod erat in textu, ita ut legatur nunc pro eo תמנו *thamnu*. Quæ ultima conjectura mihi magis placet, ſperoque placiturum lectori hoc editionis noſtræ tuendæ ſtudium noſtrum, tametſi nonnihil ſpinoſum & moleſtum.

b in 4. cap. 24. Eſa. item in c. 5. Eccl.
c c. 17. 13.
Alter loci ſenſus.
d Pſ. 106. 26. 27.
e c. 3. 22.

De re ipſa prius dixi, præſertim de irritis, occiſorum CHRISTI conſiliis & Eccleſiæ perſecutorum. Docet id Auguſtinus, tùm verò de militibus mentientibus ſu- C blatum ex ſepulchro a diſcipulis Chriſtum, quem Auguſtini commentarium recitat Eccleſia, in matutino Sabbati ſancti. Innocentiam Chriſti proditor ipſe faſſus eſt; Pilatus & uxor; latro, centurio, alii percutientes pectora ſua. Diocletianus perſecutor ſæviſſimus anno perſecutionis ſecundo abdicavit ſe ipſum impero; quod tæderet eum nihil proficere perſequendo, ut innuit Euſebius *f* & apud eumdem *g* Conſtantinus, in concione ad Sanctorum fœtum, diſertè autem traditur in actis Menæ & ſociorum martyrum (apud Surium 10. Decembris) ubi eſt Diocletianum & Maximianum hanc abdicationis ſpontanea rationem amicis reddidiſſe, licet apud alios prætexerent fortunæ ſocietatem, & amorem mutationis. Idem teſtatur Zonaras *h*, & alii, quum tamen iidem Imperatores jam columnis inſcripſiſſent nomen Chriſtianorum a ſe deletum, qui Remplubicam evertebant: ſuperſtitionem Chriſti ubique deletam, cultu Deorum propagato. Recitat Baronius *i*.

Diocletianus cur ſe imperio abdicarit.
f 8. hiſt. c. 26.
g c. 25.
Maximiani item abdicatio.
Eorumdem contra Chriſtianos inſcriptio.
h 3. par. Annal.
i tom. 2. annal. an. Chr. 304. pag. 738

Hilarius *defectionem* iſtam *ſcrutantium* contra Deum eſſe, & labefactari ingenia contradictioni veritatis in D trenta philoſophorum & hæreticorum. Utroſque Hieronymus *k*, nec non Judæorum Phariſæos, dicere ſolere ſcribit ſe non intelligi, quum revera *deficiant* ipſi *ſcrutantes ſcrutinio*, & abſque Dei ſapientia *in nihilum reputentur* l: & quemadmodum *in vanum vigilat ſine Domino cuſtodiens*, aut *ædificans civitatem m*, ita niſi Dominus adjuverit ſcientiam, niſi vanum laboret qui ſe putat eſſe ſapientem; niſi Dominus omni cuſtodia cuſtodierit cor, in vanum vigilat qui putat illud ſua diligentia poſſe ſervari. Denique ait Hieronymus *n* de iſtis omnibus, quod nudi vadunt in ventum, & nihil laborantes doctrinæ ſuæ ſecum ferent, quoniam *feruntur omni vento doctrinæ*, nec habent lucem, ſed *in tenebris comedunt* ſacramenta, *& in curis multis & in ærumna atque triſtitia* o. Sed & hi *ſcrutatores majeſtatis opprimentur a gloria* p, & *ſcrutabitur* eos Deus *in lucernis* q, atque *peccata r, eorum*, dabitque *ſecretorum ſcrutatores quaſi non ſint*, quia non *ſcrutantur vias* ſuas *t*, ſed *fortiora* ſed & ſupernas res *u*. Poſſet id prolixa oratione demonſtrari, & quãta ſit humanæ vel ſcientiæ vel prudentiæ vanitas, & quàm obtuſi ſint non modo

Hilarii expoſitio.
k in c. 29. Eſa.
l Sap. 3. 17.
m Pſ. 126. 1.
n in c. 5. Eccl
o Eccl. 5. 16
p Prov. 25. 27
q Sopho. 1. 12.
r Iob. 10. 6.
ſ Eſa 40. 23.
t Thren. 3. 40.
u Eccl. 3. 22. 24.

a 1.Cor.3.14. b 1.Cor.1.25. c Luc.1.51. d to c. tract.

do Judæorum ſenſus a, verum etiam hæreticorum & quotcumque terrena ſapiunt, ſeſeque in aranearum eviſcerant telas; nec intelligunt *quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſſe hominibus* b: *diſperdique ſuperbos mente cordis ſui* c, ideſt, eorum, ut alii legunt, canitque Eccleſia Mediolanenſis, licet auctor tractatus ſuper *Magnificat*, apud Auguſtinum d de profundo Dei conſilio interpretetur, ut homo fieret ac redemptor, ita ut hoc etiam hamo, quem prævidere nequiverat Leviathan, caperetur. Quod ſanè violentum eſt, ac repugnans pronomini αὐτῶν.

Loci commodatio. e Gen.31.34. f 1 Paral.28.9. Pſ.7.10. Jerem.17.10. Rom 8.27. Apoc.2.23. Sap.1.6. g 1.Cor.2.10. h Jer.17.9. i Prov.25.3. k Prov.28.11.

Permitto accommodationis eum ſenſum quo torqueatur hic in illos locus, qui quos confitentes audiunt, curioſius quam par eſt perſcrutantur, & nimis anxiè conſcientias excutiunt. Verendum ne ſcrutando iniquitates, ipſo deficiant in ſcrutinio, neu etiam deficere alios faciant, dum illis ignota imprudenter aperiunt, tamquam idola quæ ſupellectilem Jacob ſcrutando Laban quærebat e. Unus perfectè *ſcrutatur corda Deus reneſque* f, & *ſpiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei* g. *pravum eſt cor hominis & inſcrutabile* h, ab homine, ac multo adhuc magis *cor meum* i: tamen ſpiritu illo quem dixi quum *ſapiens videatur ſibi dives, pauper prudens ſcrutabitur eum* k, nihil dans gratiæ, non propter divitias plus ei quam par ſit tribuens prudentia & ſapientia valens eum καταγνῶσθαι redarguere; atque confutare ſi ſit opus.

Accedet homo ad cor altum.) Auguſtinus, *accedat*. In Regiis & Complutenſibus Bibliis pro *ad*, legitur *&*: cujus quoque lectionis Lombardus, Haimo, Remigius, Beda, Dionyſius Carthuſianus meminit. Sic autem ſe habet editio Hebræa, in qua eſt duplex particula conjungens (ו) *ve*: Græcè eſt conjunctio ante *cor*, καὶ καρδία βαθεῖα: ita Auguſtinum legiſſe Richardus Cenomanus negat, quia in textu ejus ponitur *ad*, exponitque quod acceſſit Chriſtus ſeu Filius Dei incarnatus *ad cor altum*, id eſt, ſecretum, quoniam quum ſuſcepit paſſiones, objecit ſe oculis adverſariorum, tamquam purus homo.

De Auguſtino contrarium ſentit Janſenius, confirmans auctoritate Lombardi, & Brugenſis, probans teſtimonio Bedæ. Beda vero hanc videtur lectionem ſequi, nec non Bruno & Dionyſius Carthuſianus, atque Arnobius. Citant præterea Janſenius & Brugenſis codices alios non paucos pſalmorum. Quidquid ſit de Auguſtino, qui mihi potius editione noſtra videtur uſus, non placet quod iidem Janſenius ac Brugenſis, & præterea Richardus Cenomanus, errorem velint eſſe in editione noſtra, quodque ita etiam in ſuo textu legant Lindanus & Agellius, nam Beda teſtatur ſuo tempore noſtram translationem ſic fuiſſe ut nunc eſt, atque congruum eſſe poſſe, & Haimo negat illam aliam poni à ſanctis Patribus. Auctor operis de operibus Cardinalibus CHRISTI, qui ſi Cyprianus non eſt, eadem vixit ætate, uſus eſt eadem l lectione, licet *altum* ſumens pro *excelſo*, pro *accedet*, legis, *aſcendat*: vel certe ita interpretatur, *accedere ad cor altum*, ut ſit, aſcendere & elevari cogitatione ad alta & ſuperiora. Hebræa ita ſe habent וקרב איש ולב עמק *vekeren iſch veleub hamok*. Vertit Hieronymus nectens prioribus,) *defecerunt ſcrutantes ſcrutinium*,) hoc modo, *cogitationibus ſingulorum & corde profundo*: quod explicat Trevetus, facient tales inveſtigationes cogitationibus ſingulorum & corde profundo, ideſt, quamvis ſinguli eorum cogitarent, & profundè ſtuderent, adhuc defecerunt ab intento. Aliorum ex Hebræo verſio eſt: & *intimum unius cujuſque & cor profundum* nempe *perfecerunt* ſive *abſolverunt*, ideſt, quidquid humana potuit, inveniri diligentia, quidquid excogitari ab homine, quidquid iniri conſilii & aſtutiæ, quid quid ex intimo cujusvis hominis & profundo promi corde, id ad ſe totum traxerunt ut me perderent; toti ſunt in machinando quisque in ſinu & pectore ſuo: non proſiliunt inconſulto, præcipiti, furioſo contra me impetu, nec ſe projiciunt: violenti ſunt rapidique poſt maturè ſuſcepta conſilia, & interim alia fovent coquuntque animo, ad varios rerum eventus ac diverſas in partes parati, nec in aperta ipſa eorum vi deſunt fraudes, oculta conſilia, latentes inſidiæ.

l In Prologo

Auctoris ſenſus.

Mea, nec vana, vel fallor, ſuſpicio, lectum a Lxx. non וקרב *vekeren*, ſed יקרב *jikrau*, facili mutatione punctorum, quibus carebant Lxx. & contractionis ex longiore littera prima, quod ſignificat *accedet*, *appropinquabit*, &c.

Ut autem Latinus interpres exponeret ad quid pro particula (ו) *&*, maluit ponere *ad*, *accedet homo ad cor altum*: quod Græcè dicitur, *accedet homo*, προσελεύσεται *progredietur ultra*, ſcilicet ſcrutando, *& cor altum*, καὶ καρδία βαθεῖα, nempe & cor profundum accedet, aut erit illi: vel καὶ καρδία βαθεῖα, ideſt, & corde profundo, ſeu profundi cordis, homo inquam talis, vel, & quidem accedet ac progredietur ad ſcrutandum corde profundo, & profundè, quod Galli dicunt, *ſonger creux*. Alii Græci interpretes Hebræum, textum, ut nunc eſt ſecuti ſunt. Aquila ἔγκατον ἀνδρός; καὶ καρδία βαθεῖα, *intimum hominis & cor profundum*. Symmachus ἐξ ἐγκάτων ἕκαστος καρδίας βαθείας, *ex intimis quiſque* (ſignificat etiam איש *iſch*, *unumquemque*) *cordis profundi*: Theodotio, διάνοια ἀνδρὸς, καὶ καρδία βαθεῖα, *mens viri & cor profundum*; quod ex eodem refert in accuſativo Theodoretus jungens membro ſequenti, καὶ διάνοιαν ἀνδρὸς καὶ καρδίαν βαθεῖαν κατατοξεύσει ὁ θεός, *& mentem viri & cor profundum ſagittabit Deus*. Ex his omnibus perſpicitur per *cor altum* non intelligi hoc loco excelſum, elevatum, ſublime, ſive, in bonam partem, quod in meditatione occupetur ſuperiorum cœleſtium divinarum rerum, unde oriatur Dei in corde tali exaltatio, ſive in malam, pro corde ſuperbo, elato, ambulante in mirabilibus ſuper ſe, à quo ſe Deus quaſi altius aſcendendo ac exaltando ſemetipſum ſubtrahat. Et tamen ſenſum priorem tradit hoc loco Hilarius Auctor operis de operibus Cardinalibus Chriſti antea citatus, & ille quidem confeſſionem laudis, hic ait, hinc inferri eſſe incomprehenſibilem Deum. Cæſarius m, Arelatenſis *altitudinem cordis* interpretatur fidei altitudinem & magnitudinem, quæ in ſuſcipiendo Chriſti corpore ſe habeat, ſicut in cibo ſumendo aviditas.

Dei incomprehenſibilitas. m Hom.7.

Cordis alti, altitudinis variæ expoſitiones.

Sententiam eamdem de alta, & quæ ſuperet captum noſtrum, Dei cognitione, ſequitur Hugo, dicens in alia littera legi, *ad cognitionem altam*: præterea Haimo, ut homo rationalis cor ſuum erigat ad intelligenda alta, ſcilicet conſilium Dei, vel, ut intelligat cor Dei, ideſt, ejus ſecretum conſilium, accedendo, quia id cognoſcere nullus plenè valet: tunc vero *exaltabitur Deus* apud illum. Eodem ſpectant, qui quo quis corde animoque aggreditur excellentiora & ſublimiora opera, hoc ajunt Deum magis exaltari & laudari quales qui renuntiant omnibus n, &c. vel cognoſci ſuperiorem ac majorem eſſe, plurimumque deeſſe, ut tanto domino vel ex parte ſatisfieri poſſit o. *Altitudinem cordis* Arnobius accipit in deteriorem partem, explicans de hoſte inviſibili, qui videns ſe defeciſſe; & hominem accedere ad ſuperiorem gradum juſtitiæ, facit ei *cor altum* (quaſi legerit, *accedet homo*, nempe ad eum ſuperiorem gradum juſtitiæ, *& cor altum*, ei nimirum hoſtis ille facit) ut per elationem cordis ejus, exaltet ſe Deus ab eo. Exponit Beda, *accedet homo ad cor altum*, hoc eſt, minor quilibet de Judæis ad conſenſum Principium, ut pernicioſa conſilia mortis CHRISTI perficiat, qui etiam Chriſtus dicatur *cor altum*, & poſt mortem tamen idem qui ſimul eſt Deus, exaltetur. Refert Euthymius, quoſdam, per *hominem* Judam intellexiſſe, qui ad principes Judæorum acceſſerit, ut proderet Chriſtum, Iterum Haimo, ut *homo* pro ſtulto ſit; & *accedat ad cor altum*, nempe ut neſciens impleat altum conſilium Dei de interficiendo CHRISTO, ſed *exaltetur Deus* illum reſuſcitando. Poſtremo idem ac Bruno etiam & Dionyſius Carthuſianus, legendo, *& cor altum*, & hoc in meliorem partem, & *hominis* nomine Chriſtum intelligendo, *hominemque dominicum* appellando, ajunt quod accedet ſponte ad mortem, & *cor altum*, ideſt, diſpoſitio Dei erit cum eo, & *ſic exaltabitur Deus*, ut laudetur, & Chriſtus, qui homo ac Deus eſt, reſurgat & in cælum aſcendat. Eodem fere modo juxta editionem noſtram, quæ habet *ad cor altum*, declarat Dionyſius de Chriſto accedente ad intuendum profundum Dei conſilium, ut paſſione redimeret mundum, eaque ratione laudaretur Deus, & exaltaretur Chriſtus, & reſurgeret atque aſcenderet. Similis quam prius retuli expoſitio Auguſtini, acceſſiſſe Chriſtum *ad cor altum*, in paſſione, ideſt ad ſecretum, ut divinitatem ſuam abſconderet, & offerret formam ſervi. Remigius idem dicit, & ad idem fere quæ a pluribus aliis afferuntur poſſunt revocari. Propior litterali videntur ſenſus Hugonis, ut Judæus intelligatur eſſe ille homo, qui accedat *ad cor altum*, hoc eſt, profundum, volens CHRISTUM doloſè de terra tollere,

n Stella in Luc. c.1. in id, magnificat anima mea, &c. In malam partem interpretatio. o V. eg. tom. 2. concio. in 2. de commu. Martyr. Bonavent. in ſtimulo amoris p. 2. c. 15.

Litteralis ſenſus.

tollere, quod antea dicebatur eſſe *ſcrutari iniquitates*: tamen exaltandum Chriſtum, quia deficiet Judæi ſcrutinium, omneque conſilium contra Chriſtum; & reſurget ac aſcendet.

Quod attinet ad omnino litteralem ſenſum, hic meo judicio eſt jam judicatus ab Hugone, quod *accedet homo*, ideſt, quiſquis ex adverſariis Davidis, *ad cor altum*, nempe ad ſuum, ut profundiſſimè ſimulque ſecretiſſimè commentetur quomodo capi & perdi queat: vel etiam ad quemlibet alium profundi cordis hominem, & maximè callidum, ut ab eo idem ediſcat, cum illo conferat, quod acceperit ad Saulem ſecretò referat, avidiſſimum hujuſmodi conſilii. Conſentit, ſi attendis, hic ſenſus cum interpretationibus ex Hebræo, quas prius attigi, quæ huc tendebant ut ſummam declararent in conſulendo diligentiam, ſecretumque. Eadem ratione *profundo corde homines* legimus a, & *revelationem ſcrutationemque profundorum* b, *profundas cognitationes Dei* c: *profundum ſermonem* d ſive altum, *altam profunditatem* e, βαθὺ βάθος, & bis repetitum עמק עמק *hhamok hhamok*, quæ voces extant hoc loco, ita ut ex ultimo illo alio loco rectè intelligatur *altum* hic pro profundo ſumi; cujus Latini vocabuli, & *altitudinis* in eadem notione, alia ſunt exempla non pauca: ut quum dicuntur de *mari* f, & *inferno* g *radice* h, *puteo* i. Idem ſibi volunt Baſilius, & Teodoretus, declarantes de ſtudiis, quæ mille modis occultare nitantur, ſed fruſtra.

a Eſa.29.15. b Job.12.22. Dan.2.22. i Cor.2.10. c Pſ.91.6. d Ez.3.5.6. Eſa.33.19. e Eccl.7.25. Altum, altitudo, profundo. f Pſ.68.3. pſ.9.4. Luc.1.4. g Sap.10.19. Eccl.51.6. h Sap.4.3. i 2.Mac.1.19. Joan.4.11.

Expoſitio Euthymii & Nicephori paullo alienior

Alienior paullo expoſitio Euthymii & Nicephori, ut ad molientes contra ſe conſilia prava dicat David fore ut *accedat homo* aliquis adverſum ſe inſerviturus, & ſit homo ille cor profundum, hoc eſt, magni ac profundi conſilii, & vergentis ad malum. Si *homo* non ad alios, ſed ad ipſoſmet adverſarios collectivè referatur, nihil differet hæc ab expoſitione tradita.

Accedere pro favere. k verſ.22. l 2.Reg.2.7.

Explicat Agellius legens, *accedet homo & cor altum*, novo quodam & ſubtili modo hunc locum, ut *accedere hominem* ſit, quum ſcrutatus antea ſit maligna conſilia contra Davidem, tamen vultu & ore amicitiam ſimulare: & *cor altum* ſit, corde abdito & obſcuro conſilia hoſtilia intus & ſecreto verſare, exterius autem tegere. Talem putat fuiſſe Achitophelem, & hic illum innui. Confirmat præterea, tùm quia quandoque *accedere* idem valet quod favere: tùm quia pſalmo 54. k, ſimilis habetur ſententia; *appropinquavit cor illius, molliti ſunt ſermones ejus, & ipſi ſunt jacula*; tùm quia *cor altum* id ſolet dici, quod explorari ac deprehendi nequit. Novitas mihi primum nonnulla ingerit ſuſpicionem; ut & quod ſolus dat Abſalonis perſecutione pſalmum interpretetur, cujus partes juvabat Achitophel, ut jam pridem monui. Deinde ut *accedere* ſignificet favere, quod eo loco quem citat ex hiſtoria Regum l dicitur quidem Hebraicè eodem verbo לרב *karau*, quod hìc habetur, ſed Græco ὀργίζειν, non autem προσελεύσεσθαι, pendet ex antecedentibus & conſequentibus: nec minus acceſſio ad nocendum fieri, quam ad favendum poteſt. Denique citato pſalmo 54. vidimus *appropinquare cor* ibi ſignificare, hoſtiliter intus, foris amicè ſe gerere.

Et exaltabitur Deus.) Hieronymus, *ſagittabit ergo eos Deus*, quod jungens cum ſequentibus addit, *jaculo repentino*. Ex Hebræo ita fere alii reddunt, aut in præterio tempore, licèt ſit futuri verbum וירם אלהים *vajiorem Elohim*: & hinc ordiuntur novum verſum. Diſcrimen oritur, quoniam nunc littera finalis (ם) *mem*, denotat pronomen affixum tertiæ perſonæ maſculinæ, duæ mediæ ſunt ex verbo ירה *jarah*, quod ſignificat *jacere*, *jaculari*, *ſagittare*, participium רום *jorech*, quaſi diceretur, & *jaculans* videlicet *eſt*, vel *erit*, vel fuit, *eos Deus*. At Lxx. a vero רם *rum* vel ירם *ram* legerunt in futuro ירם *jarom* aut ירם *jarem*, *exaltabitur*, *elevabitur*, &c.

Egregia antitheſis. m Job.22.14. n cap.33.12.

Quæ ſit porro hæc *exaltatio* ſatis antea docui, & myſticè & litteraliter. Ad litteram egregia antitheſis eſt, ut dum deſcendunt vafri porofundique cordis homines in intimos illos receſſus cogitationum, Deus ſcrutator illarum ex altiore loco, ac ſuper cardines cœli, ubi videtur ſtultis *res noſtras non conſiderare*, ambulans m, atque veluti longius etiam recedens, abſenſque perſpiciat, ſcrutetur, exactè cognoſcat: vel quum reprobat conſilia eorum, diſſipatque & redigit in nihilum, celebrior illius laus atque ſublimior exſiſtat. *Hoc eſt ergo*, ait n. Job, *in quo non es juſtificatus; reſpondebo tibi, quia major ſit Deus homine*, ירבה אלוה טאנוש *jirbeh eolah me-* αἰώνιός ἐστιν ὁ ἐπάνω βροτῶν, *æternus eſt ſuperior hominibus*. Sed Hebræum *Enos*, *mortalem* ſignificat, *miſerum*, *ærumnoſum* hominem; *heloah*, *Deum judicem*, *iirbeh*, quod *Deus quaſi multiplicetur partibus infinitis ſupra hominem*. Quam Dei ſupra hominem hac in re, hoc eſt in cognoſcendo &, dijudicando excellentiam bene inſinuat editio Hebræa, ut nunc extat, nempe perinde ac ſi deſcribat Deum de alto jaculantem dextera ſua, non arces, ut ille cecinit o, ſed viliſſimas caſas, humillima tuguria. Symmachus, ἀκοντίσει οὖν αὐτοὺς ὁ θεός, *ſagittabit ergo Deus*, ut ex Hieronymo quoque retulimus: Theodotio, κατατοξεύσει, *ſagittabit*: Aquila, ῥοιζήσει, *inſequetur cum ſtridore, circumaget*, ac *per aerem cum impetu agitabit*, ut cum ſagitta mittitur.

o Horat. l.1. Carm. Ode.2.

Verſ. 9.) Et exaltabitur Deus.

Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum.

Senſus loci. p verſ.5.

DE priore membro quod alii adjungunt præcedenti verſiculo, dixi. Poſterioris membri ſenſus eſt, quod adverſariorum verba, conſilia, conatus, quibus tamquam plagis percutere ac vulnerare Davidem voluerunt, & ut ante dictum eſt p, ſubito ſagittaverunt, non timendo, nihil parumve nocumenti allatura eſſent, ſed ſimilia futura imbellium & invalidorum ictibus puerorum, qui ſagittando nihil aliud obtinent, quam laborem, fatigationem, & non rarò propter imperitiam ſagittandi, etiam læſionem. Vel, quod iidem non a validis & peritis ſauciandi ſint ac interimendi, ſed ab inexpertis & infirmis, cujuſmodi erant Philiſthæi toties victi ac proſtrati, quorum occubuit Saul cum ſuis gladio. Rectè ſagittantes ſagittantur, ſuiſve pereunt ſagittis: quemadmodum *perit gladio, qui gladio percutit* q, *funditur ſanguis ejus qui fundit eum* r, *redditur cuique ſicut reddidit*, &, *in quo poculo miſcuit miſcetur ei* ſ, *qui obliviſcitur Dei*, &, *ipſe illius* t, qui fornicantur, permittit Deus, ut *eorum filiæ fornicentur*, & *adulterent ſponſæ* u: quia miſcebant Ægyptii ſanguinem infantum Hæbræorum cum aqua fluvii, coacti ſunt verſam in ſanguinem aquam bibere x; *qui ſpoliant gentes ſpoliantur & ipſi* y; *qui prædantur & ſpernunt, idem patiuntur* z; *qui comedunt, devorantur* a: qui lædunt viduas & pupillos, parem in ſuis pœnam ferent b: denique, *per quæ quis peccat per hæc & punitur* c.

q Mat.26.52. r Gen.9.6. ſ Apoc 18.6. t Oſea.4.6. u Ibid.13. x Exod.7.17. y Abac.2.8. z Eſa.33.1. a Jer.30.16. b Exod.22.22.23.24. c Sap.11.17.

Myſtica expoſitio

Myſticè nihil nocuiſſe Auguſt. & alii docent, Chriſto Judeorum conatus, ſed puerorum ſimiles ex cannatelis ſeu ſagittis, ita ut his plagis mors ipſa moreretur, promiſſa mundi ſoſpitas velociter impleretur, leve admodum eſſet vulnus, quia tam cito poſt Chriſtus reſurrexit, plagæ non lethales, quatenus ad immortalitatis translatæ ſtatum à Chriſto. De ceteris eorumdem Judæorum cavillationibus & argutiis in CHRISTUM id quoque Hieronymus d, alibi explicat. Hilarius e, Ruffinus, & quidam alii, præterea exponunt de prædicatione humilium CHRISTI diſcipulorum. Hæc profeſſio noſtra ſcrutantium ingenia, inquit Hilarius, debilitat; hæc doctrinæ noſtræ ſpicula; quæ per regeneratorum exordium *ſagittæ ſunt parvulorum*, ſtultas diſputationes & ridicula de Deo dogmata vulnerant. Qui ſagittabant & non timebant, ait Ruffinus, jam ſagittis parvulorum feriuntur, *Elegit infirma mundi Deus ut confunderet fortia* f, & *multitudinem nimiam* vinci voluit *per pediſſequos Principum Provinciarum*, ut *ſcirent omnes quia ipſe eſt Dominus* g. Verba humilium penetraverunt animos ſuperborum, inquit Gregorius h, ſic hunc ipſum declarans locum. Dionyſius Carthuſianus iterum exponens, *parvulos* eſſe Judæos: ait: *ſagittas illorum factas plagas* eorumdem, quia per eas meruerunt a Romanis occidi, & in æternum damnari, atque ipſimet ſeipſos ſpiritaliter occiderunt: quia *parvulum occidit invidia* i.

d in cap.13. Matth. e hic & in Pſ.120. Hilarii & aliorum expoſitio. f 1.Cor.1.27 g 3.Reg.20.14. h 34.mor.c5. vel 10. i Job.5.2.

Ad Eccleſiæ martyres translatio.

Ad Eccleſiæ perſecutores eadem transferri modis iiſdem poſſunt, nam, ut ratiocinatur Dionyſius tyranni ſemetipſos damnarunt, & ſpiritaliter occiderunt: reſponſis juſtorum martyrumque confeſſi ſunt, & dejecta idolola.

lolatria: illi ipſi perſecutores non raro cruciati ſunt iiſdem reſponſis; adde & in ipſimet corporibus ſuis dira divinitus immiſſa tormenta pertuliſſe. Hugo Tropologiam tradit non ſolùm de invidis, qui ſuiſmet læduntur ſagittis, per ſe aliis non nocent, ſed de Prædicatoribus, qui quod dicunt, non faciunt, ideoque leviter admodum feriunt, ac potius damnant ſeipſos. Iſtos deridet diabolus *vibrantes haſtam* a, *corpus habens quia ſcuta fuſilia* b; *nec timens fugari à viro* tali *ſagittario*, ſed *æſtimans ut ſtipulam lapides fundæ & malleum* c; quoniam ſolis *mundis manibus addit Deus fortitudem* d. Ephrem. e, uſurpat hunc locum adverſùs inimicorum, præſertim inviſibilem, inſultus & inſidias, quemadmodum & illum Lucæ f, *Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit*. Eamdem vim habet illud g, *Nolite timere puſillus grex: Ecce ego mitto vos ſicut agnos* h, *inter lupos; nolite* i *timere eos qui occidunt corpus.*

Tropologia Invidiorum conditio.
a c. 41. 20. b ibidem 5. c ibid. 20. d cap. 17. 9. e ſor. parænaſ. 30. f c. 10. 9. g 12. 32. h 10. 3. i 12. 5.

De myſtica varia *ſagittarum* ſignificatione diximus aliàs, ut in deteriorem ſumuntur partem, poſſunt exemplo eſſe Iſmael k & Eſau l; nec non lanceam vibrandi & jaciendi peritus Saul m. Optimum Bio Magiſtratum cum ſagittario perito comparabat: cujus non genus aut quid aliud tale interrogandum eſſe, ſed ſcopo propoſitio quam bene collimaret n. At refert quibus utare ſagittis, ut non ſolum tangas, ſed vulneres etiam & interficias.

Myſtica ſagittarum ſignificatio. k Gen. 16. 11. l c. 27. 3. m 1. Reg. 19. 9. 10. Magiſtratus optimi cum perito ſagittario comparatio. n Stobeus ſer. 44.

Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum.) Licèt Hebraicè ſit ſingulari numero חץ *chets*, & Græcè βέλος, Latinè dicitur pluraliter *ſagittæ*, quia, ut ait Hieronymus o, non reſonat, *ſagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum*. Idem Hieronymus, ut antea quoque memini, illud, *& exaltabitur Deus*, aliter interpretans, *ſagittabit ergo eos Deus jaculo repentino, inferentur plagæ eorum.* Alii, *& jaſculabitur ſeu jaculatus eſt in eos Deus ſagittam ſubito, fuerunt* (nempè etiam ſubito ſive mox) *plagæ eorum*, vel, *ſed petet eos Deus ſagitta de improviſo, quæ plagis afficientur*. Hebr. omiſſis primis verſus verbis quibus reſpondent noſtra, *& exaltabitur Deus*: & ſunt prius expenſa, ſi legitur פתאם היו מכותם חץ *chets pithom haiu macchotam*. Pro פתאם *pithom* legerunt Lxx. פתים *pethaim*; facileque eſt ex (ו) *vau* fieri (י) *jod*, & contra, & una migrat non raro in aliam; & (א) *aleph*, prioris quieſcit in puncto magno (ָ) *camets* poſterioris, vel etiam aliquando exprimitur: ſignificat autem *pithom*, *ſubito* (quod puto ſic legere voluiſſe aliquos, ut eidem reſponderet in verſu 5, *ſubito ſaggitabunt eum*:) *pethaim*, *parvulos*, *ſimplices* interdum, præterea *imperitos*, *inſipientes*, *ſtultos*, *qui facilè capiantur verbis*, cum quo habet nonnullam affinitatem Latina *fatui* vox, ſicut & Græcum verbum ἀπατᾶν de eo dicitur qui decipit. Benè conveniunt hæ notiones Prædicatoribus Evangelii, qui habiti ſunt *ſtulti propter CHRISTUM* p, & *prædicatio* ipſa *ſtulta* atque *ſtultitia prædicationis* dicta eſt q. Cur tales elegeris CHRISTUS Paulus docet r, & Auguſtinus ſ, Chryſoſtom. t, Lactantius u, & alii, ſed & omnino verè ſtulti perſecutores CHRISTI, Evangelii, Eccleſiæ: tandemque quamvis nimis, ipſe ſe inſenſatos fatebuntur, vocabuntque, quod vitam eorum quos anguſtiabant, & quorum auferebant labores, *æſtimabant* & nominabant *inſaniam* x. Eadem ratio de philoſophis Gentilium, de hæreticis, de malis Chriſtianis; qui qua poſſunt ratione adverſantur orthodoxæ doctrinæ ac religioſæ vitæ. Inter ea quæ reddunt irreconciliabiles inimicitias eſt *plaga doloſa* y: & *plaga linguæ comminuere* dicitur *oſſa*, quum *flagelli plaga livorem* tantam *faciat* z.

o epiſt. 135. Ἀπατᾶν. Prædicatoribus Evangelii convenientes notiones. p 1. Cor. 4. 10. q 1. Cor. 1. 21. r Ibid. 27. ſ in pſ. 65. ſer. 25. & 61. de verb. dom. 22. de civ. c. 5. tract. 6. in Joan. t Hom. 5. in 2. ad Cor. u Lib. 5. c. 71. x Sap. 5. 4. Irreconcilia biles inimicitias quid reddat. y Eccl. 22. 27. z c. 28. 21.

Tandem illuſtrari locus hic poteſt Caſſiani martyris exemplo, qui ut lentiore ac proinde ſæviore morte cruciaretur, puerorum quos inſtituerat, ſtylis fodicandus permiſſus eſt. Deſcripſit egregiè id Prudentius a. Idcirco Zebee & Salmana deprecati ſunt Gedeonem, ne à puero interficerentur, *quia juxta ætatem robur eſſet hominis* b. E contrario irritus conatus eadem phraſi denotatur, qualis Pygmæorum qui ſunt auſi Herculem dormientem baliſtis machiniſque admotis aggredi. Teſtis Philoſtratus in imaginibus, & in Emblemate Alciatus.

a De Coron. b Judicium 8. 20. 21.

Verſ. 10.) Et infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum.

Conturbati ſunt omnes qui videbant eos.

Verſ. 11.) Et timuit omnis homo.

Et annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt.

PLagas quas antea dixit parvulos ex ſuiſmet ſagittis fruſtra in alios projectis, ac in eos potius reſilientibus, experturos, vocat linguas maledicas, quibus lædere alios nitebantur, & quas etiam prædixit c, *exacuiſſe ut gladium*, & *intendiſſe arcum rem amaram*, ut ſagittarent; pernicioſis nimirum prolatis conſiliis & ſententiis. Has affirmat nullam vim habituras in alios, ſed irrito in eos ictu, in auctores proprios redituras, ac vulneraturas: hac de cauſſa quotquot illos videbunt adeo turpiter fruſtratos conatibus ſuis, ingenti quodam ſtupore corripiendos, ac magno timore conturbandos, ita ut revereantur atque pertimeſcant divinam juſtitiam, potentiam, ſapientiam in tali vindicandi ſceleratos ratione: rideantque illos qui dicebant d, *quis videbit eos*? Sed & hæc ipſa dictorum attributorum opera paſſim prædicent: atque magis ac magis cum admiratione perpendant, intelligant, æſtiment, magnifaciant.

Senſus loci. c verſ. 4. d verſ. 6.

Liquet in Davide poſt Saulis mortem, eorum veritas quæ hic dicuntur. Quivis autem facilè quoque percipit quemadmodum quadrent iſta CHRISTI perſecutoribus, atque prædicationis Evangelicæ & Eccleſiæ; nec non quo pacto tam inſignia divinorum illorum attributorum opera contra perſecutores Judæos à Romanis deletos, ac deinde contra alios, celebre reddiderint nomen Chriſtianum, effecerintque ut & diſcipulis Chriſti, ac eorum ſucceſſores, prædicarent alacrius, & ex perſecutoribus non pauci obſtupefacti talibus operibus, evaderent Chriſtiani e, atque præcones impugnatæ prius veritatis atque religionis f. *Infirmatas* contra Judæos *linguas* Auguſtinus & alii exponunt, dum convicti ſunt mendacii, ſive quod furto ablatum de ſepulchro CHRISTI corpus divulgaſſent g, ſive quod quem irridendo ac impoſſibile credendo, deſcendere de cruce juſſerant h reſurgere vidiſſent: ſive quod in diſputationibus cum Chriſto, retortis ipſorummet argumentis confutati eſſent i. Quæ ſit præterea illico poſtquam expiravit in cruce Chriſtus, animorum facta commotio mutatioque, in Centurione: ac turba quæ convenerat ad ſpectaculum, & in aliis, ob apparitionem Sanctorum ſuſcitatorum, ut poſteriora omittam tempora, conſtat ex Evangelica hiſtoria. His adverſari profanæ linguæ contradictio non poteſt; ait Hilarius: ad horum omnium diſputationem & adhortationum noſtrarum fidem & trepidatio abnuentium, & metus eſt audientium. Refert Hugo ex quodam officio Eccleſiaſtico in ſeptimana Paſchæ verba quibus ridens Judæos canit Eccleſia. Dicant nunc Judæi quomodo milites cuſtodientes ſepulchrum, perdiderunt JESUM: &, aut ſepultum reddant, aut reſurgentem adorent. Canitur etiam ab aliquibus, credendum eſt magis ſoli Mariæ veraci, quàm Judæorum turbæ fallaci.

Chriſti perſecutoribus quadrans locus. Ejuſdem aliæ interpretationes. e Act. 2. & 4. f c. 9. & alibi. g Mat. ult. 13. h c. 27. 40. i c. 19. c. 22. & alibi. Verba quæ Judæos ridens canit Eccleſia in officio Eccleſiaſtico in ſeptimana Paſchæ.

Infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum.) Hieronymus, *& corruent in ſemetipſis linguis ſuis*. Alii, *& impingere fecerunt*, aut *facient in ſemeptipſo, ipſam linguam ſuam*. Ad verbum, *& impingere facient eam*, vel *eum contra ſe linguam ſuam* ויכשילוהו עלימו לשונם *vaijachſciluhu hhalemo leſcionam*. Ubi affixum in verbo pronomen maſculini generis poteſt reddi in fœminino *propter linguam*, quæ Grecè ac Latinè hujus generis eſt; ſed propter לשון *leſcion*, quod eſt etiam generis maſculini, poſitum eſt pronomen in eodem genere *Impingere facient eam contra ſe linguam ſuam*, i. e. accipiendo relativum cum antecedente pro ſolo antecedente, ut Hebræi ſolent, facient ut lingua ſua in ſeipſos impingat. Aut certè non ad linguam referendo pronomen, *cum* pertinere poterit ad איש *iſch*, ex verſu 7. i. e. ad quemlibet hominem; vel ad principem adverſariorum Davidis apud Saulem in deferendo, & accuſando, calumniando: ut ſit ſenſus, impingere, offendere, irruere, lapſare facient (nempè indefinitè loquendo, aliqui,) eum calumniatorem, contra eos linguam ſuam; quia ipſi-

ipſimet nocebit & calumniatori calumniatrix lingua illius. In Pſalt. Romane & apud Arnobium, *& pro nihilo habuerunt contra eos linguæ ipſorum*, quod videtur exponere Arnobius licèt myſticè agat, de dæmonibus, ut qui pro nihilo computant adverſarios, contra ipſos faciant reverti linguas eorum, & ea quæ malè locuti fuerint & ſuggeſſerint. Hilarius, *& nihil habuerunt contra ipſos linguæ eorum*: h. e. nihil profecerunt; utpotè quarum plagæ fuerint ut parvulorum & invalidæ. In Pſalterio Gallicano, *& infirmatæ ſunt in ipſis linguæ eorum*. Apud Auguſt. *& infirmatæ ſunt ſuper eos. Infirmatæ* in ipſius *linguæ* ſunt, quæ vim non habent contra alios; *ſuper* aut *contra*, quæ ipſiſmet nocent, quorum ſunt, & infirmæ ſunt contra alios. In edit. LXX. emendata extat, καὶ ἐξουθένησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς αἱ γλῶσσαι αὐτῶν, *& pro nihilo habuerunt eum linguæ eorum*. De pronomine αὐτὸν referri putat Agellius ad ſermonem nequam ex verſu 6. quem ſermonem quaſi gladium firmaverant hoſtes David, ſed hoc loco illum linguæ ipſorum ſtrinxiſſe ac impegiſſe dicuntur contra ſe ipſos vel ad aliquem unum hominem, quem ait fuiſſe Abſalonem. Quod attinet ad verbum ἐξουθένησαν, Hilarius, Arnobius, & Pſalterium Rom. id expreſſerunt latinè, ut dixi. Sed editio noſtra communior eſt, magiſque conſentanea Hebræo verbo יכשילו *jachſcila*: & Græcum ἠσθένησαν, quod eſt in Complutenſibus, Regiiſque Bibliis, retinent Patres Græci, & Appollinarius interpretatus eſt *debiles linguas*, intelligens illud ἐπ' αὐτοὺς, ſignificare *ſupra vires* ac ſuperbè loqui,

Ἠπεδαναῖς γλώσσῃσιν ὑπέρβια μυθίζοντες:
Debilibus linguis ſuperba loquentes.

Citat hunc ita etiam locum Ephrem a, eodemque pacto redditur in Pſalterio Æthiopico, & Arabico. *Infirmatas linguas* jam docui contra loquentes eſſe, quum loquentibus ipſis nocent, & vires nullas in alios in quos erant exertæ, habent. Aquila vertit, ἐσκανδάλισαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς αἱ γλῶσσαι αὐτῶν, *ſcandalizaverunt*, i. e. impingere fecerunt *eam adverſus ipſos linguæ eorum*, αὐτὸν *eam*, nempe καρδίαν, i. e. linguæ eorum fecerunt, ut cor noxia cogitans, machinanſque contra alios, impingeret contra ipſoſmet, qui cogitabant & machinabantur aliis nocere. Porro ἐξουθένησαν neutrale verbum ad paſſivam ſignificationem reſtringitur hoc loco, vel ad actionem tranſeuntem, cujuſmodi eſt Hebræi הכשיל *hichſcil*, ut linguæ, infirmos reddiderint, percuſſerint, vulneraverint auctores ſuos. Per idem *infirmandi* paſſivum verbum redditur alibi b, τὸ ἀσθενεῖν, ſimul cum προσκόπτειν & σκανδαλίζεσθαι *offendi & ſcandalizari*. Sic etiam *ſcandalizari alios* in lege c, dicitur ἀσθενεῖν & הכשיל *hichſcil*.

a tom. 1. paran. 30. Infirmata lingua quæ dicantur. b 4 Rom. 1. 25. 1. Cor. 11. 29. Ἀσθενεῖν. Προσκόπτειν. Σκανδαλίζεσθαι. c Mal. 2. 8.

Valet hìc illa præcedentis verſus Tropologia in Prædicatores, quorum non reſpondent facta dictis, ut *infirmentur contra eos linguæ eorum*; quia in quo alios judicant, ſeipſos condemnant, *eadem agendo quæ judicant* d: vel contra eos quibus prædicant, quia debilis eſt lingua, quam manus non adjuvat. In bono quoque ſenſu contra parvulos, i. e. humiles ac probos Prædicatores infirmantur linguæ detractorum, quorum *benefacientes faciunt obmuteſcere ignorantiam* e: ita ut conturbentur ad pœnitentiam qui vident eos, & ſuam cum illorum vitam comparantes, timeant, ac laudent DEUM, ſeſeque ad rerum divinarum cognitionem applicent.

d Rom. e 1. Pet. 2. 15.

Conturbati ſunt omnes qui videbant eos.) Hieronymus, *fugient omnes qui viderint eos*. Significant יתנדדו *jithnodedu*, *commovebunt ſe*, *excitabuntur*, *commovebuntur*, *ſtupebunt*, *capitis motu admirabuntur*: Chald. *movebunt capita ſua* יטלטלון ברישיהון *jetaltelun bereiſcehen*. De commotione capitis in hoc uſu & aliis egimus Pſalm. 43. f. Non repeto myſtica, ut de compunctis ad prædicationem Petri g, & quo modo præ magna reverentia *ceterorum nemo audebat ſe conjungere diſcipulis, ſed magnificavet eos populus* h. Auguſtinus conturbationem malam interpretatur Judæorum aliorum dicentium, *quid faciemus hominibus iſtis* i? illo priore modo Balaam quos maledicere jubebatur, divinitus benedicere compulſus mirabatur k. Vult etiam Petrus l, nos adeo probos ut adverſarii *conſiderent in timore converſationem noſtram*; ita ut quod ſcribit Paulus m, *vereantur, nihil malam habentes dicere de nobis*: ſed, ut ait Eſaias n, omnes *qui viderint cognoſcant*, & dicant; *hi ſunt ſemen cui benedixit Dominus*.

f verſ. 15. Myſticæ interpret. g Act. 2. 37. h c. 5. 13. i c. 4. 16. k Num. 24. 9. 10. l 1. ep. 3. 2. m Tit. 2. 8. n cap. 61. 9.

Cajetanus, legens, *movebuntur*, litteraliter exponit, quod viſa in Saulem vindicta Dei, ſponte tranſituri eſſent de illius familia ad Davidem, tamquam ad legitimum Regem, timendo ac prædicando magnitudinem ea in re divini judicii; dicendo: *Ecce* o, *nos os tuum & caro tua ſumus; ſed & heri & nudius tertius quum eſſet Saul Rex ſuper nos, tu eras educens & reducens Iſrael: dixit autem Dominus ad te; tu paſces populum Iſrael, & tu eris Dux ſuper Iſrael*. Videri quoque poſſet ſimilis fuga quam expreſſit Hieronymus, et de qua in Pſalmo alio p, *qui videbant me foras, fugerunt à me*, quaſi quod ibidem habetur q timori eis eſſet & horrori ob atrocitatem calamitatis. Huc ſpectat hujus loci ſenſus communis, quotquot viderint tales viros tantis excidere auſis, ut Athanaſius loquitur, turbatione ac terrore: ſeu horrore quodam divino replendus, admirando divinam providentiam, & Deum fuiſſe qui dolos ac inſidias irritas fecit, ὁ λιότητα ἄπρακτον, & demonſtrata ab eo contraria in Davidem conſilia vana eſſe, adeo ut jam omnes pronuntient Dei hoc opus, eique omnia adſcribant, ac ſibimet ejuſmodi animaverſionem quam approbant, & laudant, ſi pariter peccaverint, pertimeſcant.

Litteralis expoſitio. o 2. Reg. 5. 1. 2. p Pſ. 30. 13. q Ibid. 12. Loci ſenſus communis.

Et timuit omnis homo.) Hieronymus, *& timebunt omnes homines*. Hebr. verbum וייראו *jireu*, eſt plurale cum nomine ſingulari כל *chol*, & אדם *adam* collectivè ſumtis. De timore intelligit, & eorum qui ſagittabant nihil timentes r, & aliorum qui priorem viderint exitum infelicem. Vertunt alii, *videbunt*, ex themate ראה *raah*, non autem ירא *jare*, ſed tunc non deberet eſſe duplex *jod* (י) Talis hæc ſententia qualis illa ſ, *Videbunt multi & timebunt, & ſperabunt in Domino*: & t, *Videbunt juſti & timebunt, & ſuper eum ridebant*, &c. Videlicet editur in improborum ſupplicio παράδειγμα, indeque proficiunt moniti, non ſolum improbi, ſed juſti etiam. Vim facit Auguſtinus in *hominis* vocabulo, ut qui ratione utitur timeat: qui non timet, non ſit homo: ſed pecus & beſtia: item timeat is qui principio Pſalmi petebat *à timore inimici erui animam ſuam*, ut dum ab illo erueretur, timori Dei ſubderetur; non timeret hominem, *occidentem corpus* u, quemadmodum prius Petrus negans Chriſtum x, ſed qui poteſt *animam* quoque *perdere in gehennam* y: ſicut idem Apoſtolus qui poſt reſurrectionem in amore firmatus per trinam confeſſionem z, *obediendum* fortiter reſpondebat *Deo magis quam hominibus* a, quod ceteri quoque Apoſtoli fecerunt; de quorum omnium hac in re conſtantia lege Gregorium b. *Deum timens & mandata ejus obſervans, eſt omnis homo* c, i. e. in hoc ſita eſt perfectio hominis.

r verſ. 5. ſ Pſ. 30. 4. t Pſ. 51. 8. In improborum ſupplicio proficiunt moniti improbi & juſti. In hominis vocabulo vis facta ab Auguſtino. u Matt. 10. 28. x c. 16. 34. y Matt. 10. 28. z Joan. 21. 15. 16. 17. a Act. 4. 19. c. 5. 29. b 17. mor. c. 16. vel 19. c Ecc. 12. 13.

Et annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt.) Reddit Hieronym. in futuro, ut ſunt Hebræa verba. Sed confundi tempora ſæpius monui. Opus quoque ſingulare ponit priore loco, opera in poſteriore, fortaſſis quia legit cum (י) *jod*, מעשיהו *mahhaſechu*, ſine qua littera nunc extat.

Myſticè ipſamet Eccleſia de Apoſtolorum prædicatione uſurpat hunc locum. Poteſt verò prior ejus pars de illa, poſterior de fructu accipi, ut ſcil. annuntiata & prædicata opera DEI ab Apoſtolis, alii rectè intellexerint. Opus potiſſimum paſſionis Chriſti Auguſtinus intellectum dicit, & quod invitatus ad deſcendendum de cruce, noluerit; poſt reſurrectionem cognitum ſit cur noluerit. Sed & utrumque congruit Apoſtolis, quod *annuntient opera DEI, & facta ejus intelligant*, propter lumen acceptum à Spir. Sancto in Pentecoſte d, quando quæ non poterant prius portare ac percipere, per eum ipſis ſuggeſta ſunt, & illi aliis declaraverunt, qui magis expreſſam fidem quoque conſecuti ſunt, quàm qui ſub lege aut naturæ aut ſcripta vixerunt. *In operibus & factis manuum DEI exerceri, meminiſſe, meditari, exultare* e, utile atque jucundum; & ea videbat David libenter f, & alios invitabat g, immo & ipſamet opera recenſens, ut lauderent atque benedicerent Dominum, & confiterentur ei h: rurſus ut alii eadem annuntiarent i, conquerens quod oblivioni traderentur k, & non intelligerentur l. Merentur ac exigunt id à nobis multò magis gratiæ *opera* planè *mirabilia*, & cognoſcenda nimis ab anima noſtra m, *Magna & exquiſita in omnes voluntates*

Myſtica loci hujus uſurpatio de Apoſtolorum prædicatione. d Act. 2. 4. e Pſ. 76. 12. 13. Pſ. 91. 5. Pſ. 142. 5. f ib. & pſ. 6. 4. g Pſ. 45. 9. Pſ. 77. 7. h Pſ. 102. 22. i Pſ. 104. 1. Pſ. 105. 22. k Pſ. 105. 13. l Pſ. 27. 5. m Pſ. 138. 14.

Dei

a Pſ. 110. 2. b Apoc. 15. 3

Dei *a*, ut dicamus cum cœlitibus *b*, *Magna & mirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens, juſtæ & veræ ſunt viæ tuæ, rex ſæculorum.* Etſi loquuntur de tamdiu tolerato Antichriſto & Miniſtris ejus à Chriſto, de adeo attrocibus facinoribus illorum atque de ſuppliciis quibus eosdem demum affecit. Subdunt eodem loco quod facit ad timorem, de quo prius actum eſt, quem concipiant qui viderint punitos improbos; *Quis c, non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum, quia ſolus pius es, quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conſpectu tuo, quoniam judicia tua manifeſta ſunt.* A

c verſ. 4.

Verſ. 12.) Lætabitur juſtus in Domino, & ſperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Senſus loci.

HActenus de perſecutione ac perſecutorum interitu, quo cognito laudetur ab aliis DEUS; nunc de victoria ac triumpho ejus, quem vocavit *immaculatum*, dixitque in eum improbos exacuiſſe *ut gladium linguas ſuas*, & *arcum intendiſſe* abſque ullo metu ut eum *ſagittarent d*. Seipſum in tertia perſona intelligit, certuſque de victoria, & triumpho atque deliberatione à gladio, arcu, ſagittis, ſermone nequam, ſcrutatis iniquitatibus, quodque caſſi prorſus futuri eſſent inimicorum conatus contra Dei de ſe conſilia, & quod qui terribilem illorum viderent interitum, conturbarentur ac timerent, geſtit omnibus lætitiis, & magnis ſpebus gaudet, & gloriatur in Domino, tantum ei beneficium adſcribens: ſed & lætitiæ tam magnæ ſocios habere optat, habiturumque præcinit, qui congratulentur, & unà ſecum gratias agant DEO, quotquot longè diſſimiles ab illis aſcendentibus *ad cor altum*, profunditque cordis, vafris, & fraudulentis, cor habent & animum rectum, ſimplicem, apertum, integrum, ſincerum, ſine dolo, fuco, fallacia, fraude. Vel qui taleſſunt, ait, quod ſint tales, ut quemadmodum ipſe, eadem de cauſa mereantur ab inſidiis aliorum liberari, & quod ejuſmodi nacti ſint candorem mentis, ut propterea ſimile huic ſuo beneficium obtinuerint, ingenti gaudio perfundendos, & DEO gratias maximas acturos, & ſemetipſos hoc nomine fortunatos ac beatos prædicaturos: denique tali ac tanto, tam bono, fideli, forti patrono, et eſt DEUS, gaviſuros atque gloriaturos. B C

d verſ. 4. 5.

Myſtica adaptatio.

Chriſto congruunt hæc myſticè, ac myſtico ejuſdem corpori, nimirum Eccleſiæ omnibuſque juſtis, nam lætatus eſt Chriſtus in Domino, & cum ſumma exultatione gloriaque, diaboli, perſecutorum, mortis ipſius vinculis diruptis reſurrexit. *Reſurrexit* verò etiam *propter juſtificationem noſtram e*, & victoriæ nobis fructum communicavit, ut *de manu* omnium *inimicorum liberati ſervienteſque Deo in ſanctitate & juſtitia f*, & recto corde, quo recta judicamus, juſtaque omnia judicia Dei, tandem & ipſi reſurgamus, & exultantes gloriemur, & ſedentes cum Chriſto, alios judicemus, & jucundum ſupremi judicis excipiamus ſententiam; *Venite benedicti g*, &c. quum *laus erit unicuique ab illo h*. Auguſtinus lætitiam quoque intelligit, quam contulit Chriſtus diſcipulis reſurgens, mœſtis priùs, conturbatis, timentibus propter ipſius paſſionem & mortem, præterea quam promiſit, non videntibus & credentibus *i*. D

e Rom. 4. 25. f Luc. 1. 75. g Mat. 25. 35. h 1. Cor. 4. 5.

i Joan. 20. 29. Pſ. 31. verſus ſimilis iſti. k verſ. 3.

Dixi ultimo Pſalm. 31. verſu qui ſimilis eſt iſti, quæ ad iſtius intelligentiam facere poſſunt; *Lætamini in Domino & exultate juſti, & gloriamini omnes recti corde.*

Et laudabuntur.) Hieronym. *exultabunt*. Laudabuntur, ipſi à ſe ipſis, laudabunt ipſi ſe, quod propriè valet יתהללו *jithhalelu*; ſed in Domino, quod ex primo verſus membro ſuppleri debet, exprimitur autem in 33. Pſal. *k*; *In Domino laudabitur anima mea*, i. e. gratulabitur ſibi in eo. Videtur Hilarius legiſſe, *laudabunt*; quia exponit quòd Deum, qui recto ſunt corde, laudant. Forſitan intellexit, ut dixi, quòd laudant ſe in DEO, ac proinde ipſum Deum magis.

Recti corde.) Auguſtinus, *qui recti ſunt corde*. Et indicat Hilarius legiſſe ſe, *qui recto ſunt corde*. Qui ſint autem iſti, docui dicto Pſal. 31. extremo.

PSALMUS
SEXAGESIMUS QUARTUS.

In finem, Pſalmus David.

1 Canticum Jeremiæ, & Ezechielis populo tranſmigrationis, quum inciperent ſubire.

2 TE decet hymnus DEUS in Sion: & tibi reddetur votum in Jeruſalem.

3 Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet.

4 Verba iniquorum prævaluerunt ſuper nos: & impietatibus noſtris tu propitiaberis.

5 Beatus, quem elegiſti, & aſſumſiſti: inhabitabit in atriis tuis.

Replebimur in bonis domus tuæ: ſanctum eſt templum tuum, 6. mirabile in æquitate.

Exaudi nos Deus ſalutaris noſter, ſpes omnium finium terræ, & in mari longè.

7 Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia: 8. qui conturbas profundum maris ſonum fluctuum ejus.

Turbabuntur Gentes, 9. & timebunt qui habitant terminos à ſignis tuis: exitus matutini & veſpere delectabis.

10 Viſitaſti terram & inebriaſti eam: multiplicaſti locupletare eam.

Flumen Dei repletum eſt aquis, paraſti cibum illorum: quoniam ita eſt præparatio ejus.

11 Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus: in ſtillicidiis ejus lætabitur germinans.

12 Benedices coronæ anni benignitatis tuæ: & campi tui replebuntur ubertate.

13 Pingueſcent ſpecioſa deſerti: & exultatione colles accingentur.

14 Induti ſunt arietes ovium, & valles abundabunt frumento: clamabunt, etenim hymnum dicent.

Titulus & Argumentum.

In finem, Pſalmus David.

Verſ. 1.) Canticum Jeremiæ, & Ezechielis, populo tranſmigrationis, quum incipere exire.

In tituli verbis diſcordia.

IN hujus tituli verbis diſcordia magna. Omiſſis primis duobus, in quibus conveniunt omnes editiones, reſpondentque Hebræo למנצח *lamnatſeach*. Hebr. nihil eſt præter שיר *ſcir*, *canticum*. In Codicibus Græcis emandatis extat ſolum, ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ, ᾠδὴ, *Pſalmus David, canticum*. Baſilius ac Theodoretus omittente nomen ᾠδὴ, meminerunt in nonnullis exemplaribus adjungi, *Canticum Jeremiæ*, & *Ezechielis, & populi peregrinantis quum profecturi eſſent*: ſed hæc nec legi in Hebræo textu, neque in aliis interpretibus, neque apud LXX. in ſextuplici ſeu hexaplo: Videri autem quempiam, quum neque Pſalmi ſententiam attendiſſet, neque hiſtoriam didiciſſet, hanc appoſuiſſe inſcriptionem; ceterum non convenire Jeremiæ, quia conceſſa ſibi electione vivendi ubi liberet, voluit in patria vitam degere: nec profectis in ſervitutem: quia, prout nefas iis erat per legem, & juxta Pſalmi *l*, alterius verba, *Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena?* Canticum reſervabant uſque ad reditum: quod etiam præ ſe fert prima præſentis ſententia; *Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi*

l Pſ. 136. 4.

& tibi reddetur votum in Jeruſalem. Nicephorus præterea monet, quòd quæ præter iſta, ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ, adjiciuntur, πᾶσιν ἅπαξ ὠβέλισαι τοῖς ἐξηγηταῖς, *ab omnibus omnino explanatoribus obelo confixa ſunt*: qui verò adjecerunt, innuere voluiſſe ex quorum perſona Pſalmus intelligendus eſſet. Attamen Appollinarius expreſſit Jeremiam, Ezechielem & populi tranſmigrationem. Sic autem ille in paraphraſi; A

Μέλπε μ' Ἰεζεκιῆλε, καὶ Ἰερεμία τόνσεν,
πῶς τότε δούλιον ἦμαρ ἀπήλυθον οἱ μετὰ γῆν,
ὥς ποτε νηὸν ἄνακτος ἀπὸ προλιπόντες ἔβησαν,
μέλψατε τιμήεσσαν ὀδυρόμενοι βασιλῆα,
λαός τ' εὐκλεέος σφετέρων χάριν ἀμπλακιάων:
Cane mihi Ezechiele, & Jeremia clama,
Quo pacto tunc ſervilem diem ſubierunt ipſi poſt terram,
Ut aliquando templum Regis (DEI) deſerentes venerunt.
Canite honoratam lamentantes Regis,
Populuſque celebris ſuorum gratia peccatorum.

Ex Latinis antiquiſſimus omnium qui extent, Hilarius omnia iſta omiſit. In Arnobii textu memoratur Aggæus, Jeremias, Ezechiel; ſed in Commentario prætermittit Ezechielem: notat autem, in Hebræo nec Jeremiam, nec Aggæum haberi, ſed ſolum David; Eſdram verò ex charitate qua illos proſequebatur, voluiſſe eos memorare, aſſerendo Davidis Pſalmum iſtum illos ceciniſſe in prophetationis ſuæ initio, hoc eſt, extra. Quod ego interpretor, ut cecinerint repræſentando populi captivitatem, quia, ut ipſe addit, non poteſt cantare hymnos *in terra aliena a*. B

a Pſ. 136. 4.

Ponere videtur hic auctor, titulos Pſalmi affixos ab Eſdra, ſicut & Beda, Brunoque Carthuſianus, qua de re dixi in præfatione. Auguſtinus recitat nomen Jeremiæ & Ezechielis; Aggæi non item (*canticum Jeremiæ & Ezechielis, ex populo tranſmigrationis quum inciperent exire.*) Ita etiam vocatus Hieronymus, Caſſiodorus, Beda (apud quem in titulo corruptè legitur *Ezechias*) Brunoque uterque, ſaltem in ſuis commentariis; Remigius ſicut Arnobius, nec non Ruffinus & Dionyſius, prætereunt in Commentario Ezechielem, & cum Jeremia recenſent Ezechielem. Hugo & Haimo memorant etiam Aggæum; huncque poſt captivitatem fuiſſe, Jeremiam ante, Ezechielem in ipſa. Lyranus dum recitat ex quibusdam Bibliis, *in finem Pſalmum David canticum Jeremiæ & Aggæi, vel Ezechielis de verbo peregrinationis*, docet eſſe additionem factam ex expoſitionibus, eò quod Pſalmus iſte loquatur de reditu captivitatis Babylonicæ, quam captivitatem prædixerunt Jeremias, & Ezechiel: Aggæus autem prophetavit his qui redierant pro reædificatione templi: Davidem hic agere de illo reditu deque fertilitate Judææ quo reditus deſiderium captivis generabat. Refert Valentia, docens expoſitoris quoque hoc additamentum eſſe, lectionem aliam, quæ addit Zachariam cum illis aliis tribus. Meminit & Ruffinus pro Aggæo quosdam poſuiſſe Ezechielem: alios cum illis & Jeremia etiam Zachariam. Dionyſius conſentiens cum Lyrano & Valentia, hanc eſſe additionem Expoſitorum, ſcribit poſt Ruffinum, addi poſſe ad Jeremiam & Aggæum, præterea Ezechielem atque Zachariam: quia, inquit Ruffinus, exultaverunt Aggæus & Jeremias de reditu, alii duo fuerunt ex populo tranſmigrationis. Idem tradunt de additione iſta Janſenius, Genebrardus, Bredembachius. C D

Non ſequitur Pſalmos eorum eſſe quorū præter David, nomina gerunt, vel etiamſi nec David nomen ſit, ſed alterius. b in præfat. c. 10. c Ibid. c. 2.

Jam non permittitur de titulo, quemadmodum extat ambigere, quiſquis eum confecerit, quod aliàs *b*, in genere definivi: quemadmodum item docui *c*, nec ſe. qui Pſalmos eorum eſſe, quorum præter David nomina gerunt, vel etiamſi nec David nomen ſit, ſed alterius. Meritò ſoli Jeremias & Ezechiel expreſſi ſunt, ut nihil de Zacharia dicam: quem valdè pauci nominant, quoniam Aggæus poſt reditum de Babylone prophetavit.

Agit autem Pſalmus de tempore ipſo captivitatis quam illi prædixerunt, & quaſi ſuum iidem de reditu deſiderium ſimilibus Pſalmi verbis expoſituri eſſent, aut ipſummet hunc recitaturi Pſalmum; ſic David hoc prævidens illum compoſuit, & vel ipſemet in titulo ipſos nominavit, vel Eſdras, vel LXX. juxta diverſas de titulis opiniones, non autem alius quiſpiam ex expoſitoribus; qui ſi tamen aliquis fuiſſet, jam auctoritatem Canonicam ab Eccleſia haberet. Nec refert quòd Jeremias non abierit in captivitatem Babylonicam, vel quòd populus non cantaret canticum Domini in terra aliena, ut objiciebant Baſilius ac Theodoretus, quia deſiderans populi ſui reditum Jeremias, potuit recitare hunc Pſalmum, præſertim tunc quum, ut eſt in titulo, inciperet exire: populus autem, licèt non ſignificetur in eodem titulo cantaſſe, ſed cantatum ab aliis de illo, exire ſeu redire incipiente, Pſalmum, potuit quoque cantare in ipſo exitu ſive egreſſu. Præterquam quòd etſi negaverunt Hebr. in captivitate cantare canticum Domini coram populo profano, & ſolemni eo ritu qui uſurpabatur in templo Jeroſolymitano; ac fortaſſis privatìm ac inter ſe, ſi non cantando, certè recitando hunc & alios Pſalmos recitaverunt.

Canticum.) Complutenſes, Regii, aliiq; codices, pro ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ ᾠδὴ, habent, ψαλμὸς ᾠδῆς τῷ Δαυὶδ, ᾠδὴ Ἱερεμίου, &c. *Pſalmus Cantici Davidi, canticum Jeremiæ*, &c. Videtur vacare ᾠδῆς, quum Hebraicè שיר *ſcir*, ſemel ponatur tantum poſt מזמור שיר *miſmor le David*, *Pſalmus Davidis*, aut *Davidi*. In codice quodam Vaticano extat, ψαλμὸς ᾠδῆς τῷ Δαυὶδ, *Pſalmus cantici ipſi David*.

Nomen *cantici* collatum poſt nomen proprium David & vocem *Pſalmi*, hoc modo, *Pſalmus David canticum*, etiam in textu Hebræo, ubi nihil aliud additur, facit me in ſuſpicionem venire aliquid deſiderari in eodem textu Hebræo. Nam in alio nullo Pſalmo fit ejuſmodi tranſpoſitio, ſed ſemper dicitur *Pſalmus Cantici*, vel *Canticum Pſalmi*: in 75. *Pſalmus Aſaph. Canticum ad Aſſyrios*. Ergò rectè addita ſunt nomina Jeremiæ & Ezechielis, qui, ut indicat Nicephorus, ore tantum cecinerint, David autem etiam pulſato Pſalterio; hoc enim ſignificat *Pſalmus*, *canticum* verò, illud; ut aliàs docuimus. Euthymius habet, *Pſalmus Cantici ipſi David*; & nihil præterea. Eodem pacto videtur legiſſe Athanaſius in catena Nicetæ Heracleenſis, ubi notat Pſalmo conjunctam odam ſeu canticum denotare praxi copulatam theoriam, unde reddatur homo perfectus.

Pſal. conjuncta oda ſeu canticū quid denotet.

Jeremiæ & Ezechielis.) Dixi additos à nonnullis, Aggæum & Zachariam, & errore quodam Ezechiam pro Ezechiele. De Jeremia autem non videor plura dicere nunc debere: quum jam dicta ſufficiant ad intelligendum titulum, nempè dum Ezechiel in Babylone, Jeremiam vaticinatum Jeroſolym. de captivitate, & Pſalmum iſtum vel recitaſſe, vel recitare de eadem potuiſſe.

Populo tranſmigrationis.) In Græcis codicibus Complutenſibus, Regiis, & aliis τοῦ λαοῦ τῆς παροικίας, *populi tranſmigrationis*. Quidam præponunt καὶ, *&*, ut ſcilicet indicetur. Pſalmum hunc Davidis fuiſſe Canticum, non ſolùm Jeremiæ & Ezechielis, ſed etiam populi tranſmigrationis, ſive ab hoc, ſicut ab illis cantatum. Id præ ſe fert Apollinarius in carmine quod recitavi. Et putatus Hieronymus, *& populi de captivitate*, & in ipſomet textu tituli, *& populi peregrinationis*, vel *tranſmigrationis*. In editis Bibliis Baſilææ anno 1550. ὑπὲρ τῆς τοῦ λαοῦ τῆς παροικίας, *de populi tranſmigratione*: ut ſcilicet hoc ſit argumentum Pſalmi, & de hoc Jeremias ac Ezechielem quoque cantaverint. Idem valet apud Caſſiodorum & Remigium (cui non bene Brugenſis tribuit ſequentem lectionem) & in aliquot Latinis libris, *de populo tranſmigrationis*, apud Bedam, Ruſinum, Brunonem, Dionyſium, Ludolphum, Carthuſianos, *de verbo peregrinationis*: ſed apud Arnobium & Haimonem utrumque eſt, *de verbo peregrinationis, & de populo tranſmigrationis*: apud Gloſſam ordinariam, Hugonem, Ayguanum cum disjunctiva, *vel*. Fieri poteſt ut pro λαοῦ legerint aliqui λόγου. Meminit Ruffinus alios legiſſe, *ex populo tranſmigrationis*, pro, *de verbo peregrinationis*, & monens, ſi verba diſcrepant, ſententiam non diſcordare, exponit *verbum peregrinationis*, revelationem pro captivorum peregrinatione; *ex populo tranſmigrationis*, quia Jeremias & Aggæus, ſive Zacharias, ſive Ezechiel, fuerunt *ex populo tranſmigrationis*. Bruno Carthuſianus dicit, *verbum peregrinationis* fuiſſe, quando Eva & Adam cogitando in corde dixerunt, *Erimus ſicut Dii*, ſi pomum à DEO vetitum comederimus, quod verbum fuit cauſſa peregrina-

Argumentum Pſ.

Quæ verba cauſſa peregrinationis totius generis humani.